

Typology of the Form and Function of Qajar Period Locks (in the Sarabi-Aghdam Collection of Tabriz)

Naeimeh Mohammadzadeh¹, Akram mohammadizadeh^{2*}

1. Craft Faculty, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran

2. Craft Faculty, Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran

Received: 2026/04/22

Received in revised form: 2026/06/12

Accepted: 2026/10/19

Published: 202?/?/?/?

Abstract

Metal locks from the Qajar period, beyond their protective function, possess aesthetic, cultural, and symbolic values in terms of form, motifs, and technical mechanisms, and their study can contribute to a more precise understanding of the material culture of this era. The aim of the present research is to identify, introduce, and classify the structural and visual criteria of the metal locks of the Qajar period held in the Sarabi-e Aghdam collection in Tabriz, based on their formal characteristics, motifs, and mechanisms, as well as to elucidate their position within the aesthetic system in the socio-cultural context of the Qajar period. This research is fundamental in terms of its objective and descriptive-analytical in terms of its method, with a qualitative approach; its data have been gathered and examined through direct observation, visual documentation, library studies, and comparative analysis. The research questions are: what are the structural and visual criteria that distinguish the different types? What combined patterns can be observed among form, mechanism, and motifs, and what information do these patterns provide about manufacturing technology, aesthetic tastes, and symbolic meanings within the socio-cultural context of the Qajar era? The findings of the research indicate that the locks in this collection can be classified by form into animal-shaped, vessel-like, geometric, talismanic, composite, vegetal, and non-figurative groups. In terms of decoration, vegetal, geometric, inscriptional, talismanic, and combined motifs are the most frequently used. The overall analysis suggests that the Sarabi-e Aghdam locks are not merely mechanical tools; rather, as multilayered objects, they reflect the connection between manufacturing technology, artistic taste, and the cultural and religious beliefs of the Qajar period. Therefore, the typology of these locks can serve as an entry point for re-examining a part of Iran's metal heritage and visual culture in the Qajar era.

Keywords: Metal Locks, Qajar Period, Formal Typology, Decorative Motifs, Sarabi-e Aghdam Collection, Tabriz

Cite as: "Typology of the Form and Function of Qajar Period Locks in the Sarabi-Aghdam Collection of Tabriz". Iranian History of Culture. 202?; 1(1): 1-24.

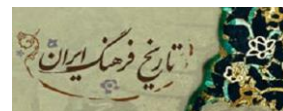
Owner and Publisher: University of Tabriz

Journal ISSN (online):3060-8066

Access Type: Open Access

DOI: 10.22034/IHC.2026.72054.1169

*Corresponding Author: Assistant Professor of Tabriz Islamic Art University, Tabriz, Iran
a.mohammadizadeh@tabriziau.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

Traditional Iranian metal locks, beyond their protective function, have always carried technical, aesthetic, and symbolic values. As a dual-function object (utilitarian–display), the lock allows for the simultaneous study of manufacturing technology and the visual discourses of culture. Previous research has mainly focused on morphological description and typological recording of specimens, but the systematic link between form, mechanism, decoration, and function within the historical–social context has been explored far less. Within this framework, typology is regarded not merely as a list of types, but as an analytical tool for re-reading the patterns of production, consumption, and meaning in the Qajar period. Drawing on the Sarabi-Aghdam Collection in Tabriz, this study classifies and analyzes the formal and decorative types of Qajar-period locks. The research questions are as follows: What structural and visual criteria distinguish the types? What combinatorial patterns among form, mechanism, and motifs can be observed, and what do these patterns reveal about manufacturing technology, aesthetic tastes, and symbolic meanings in the Qajar socio-cultural context? Answering these questions goes beyond superficial description and seeks to transform typology into a historical and semantic reading. Given the descriptive–analytical nature of the research, no hypothesis is proposed; nevertheless, the study rests on the assumption that the formal and decorative diversity of the locks in the Sarabi-Aghdam Collection reflects the coexistence of function, beauty, and meaning in the art of lock-making in the Qajar period. Despite this importance, previous studies on Qajar metal locks have been limited, scattered, and lacking a coherent typological framework. A significant portion of these works is held in private collections, and the difficulty of access to them, the scarcity of documentation, and the lack of information about makers and production dates have limited the possibility of precise analysis and comparative study. This problem necessitates adopting a comparative approach based on stylistic and technical evidence in order to attribute these works to the Qajar period. The main objective of the research is to identify, introduce, and classify the structural and visual criteria of Qajar-period metal locks in the Sarabi-Aghdam Collection in Tabriz, based on the characteristics of form, motifs, and mechanism, and to explain their place within the aesthetic system in the socio-cultural context of the Qajar period. The necessity and significance of the research lie in the fact that identifying, recording, and classifying metal works held in private collections, in addition to providing scholarly documentation, contributes to completing studies of Iranian industrial arts and re-reading part of the material culture of the Qajar period. Developing a typological framework for analyzing the form, motifs, and structural and technical features of locks can serve as a scholarly reference for the systematic analysis of applied arts in Iran.

Materials & Methods

This research is descriptive–analytical in type. Data were collected through direct observation, recording of the formal and technical features of the objects, and photographic documentation. The data-collection instruments included note-taking (index cards), an artifact specification form, and a camera. The statistical population of the study comprises 170 Qajar-period metal locks held in the Sarabi-Aghdam private collection in Tabriz. Of these, 20 representative specimens were selected through purposive sampling and served as the basis for detailed analysis. The specimens were classified and analyzed according to indicators such as overall form, type of mechanism, material, and decorative motifs. Then, using quantitative frequency analysis and qualitative analysis of formal and semantic patterns, the relationship among form, function, and decoration was examined. Subsequently, the findings were compared with specimens and previous studies on Iranian locks in order to determine the position of this collection within the developmental trajectory of Qajar-period lock-making. This method makes it possible to move from mere description to a historical and semantic analysis.

Research Findings

In Reza Sarabi-Aghdam's collection of Qajar locks, the outward form of the locks can be examined from two perspectives. The first comprises locks whose design emphasizes aesthetics, symbolism, and the reflection of

cultural and religious beliefs, and which serve a purpose beyond security. The second comprises locks whose form and structure serve efficiency and optimal performance and which emphasize technical aspects. These two approaches demonstrate the interplay between function and beauty in lock design across different historical periods.

In this study, examples of Iranian locks of the Qajar period from the aforementioned collection were selected and categorized with an emphasis on formal diversity and operating mechanism. The selection of specimens was based on distinctive features of form and ornamentation, so as to present and analyze a comprehensive view of the diversity and artistic creativity in the design of these locks. Accordingly, the locks in the collection are divided into the following types according to the overall form of the body:

- **Zoomorphic:** such as lion, bird, horse, goat, rabbit, elephant, cat.
- **Vessel-like or object-like:** such as cooking pot, bag, goblet, small chest.
- **Geometric:** such as cylindrical, tubular, frame-like.
- **Talismanic or symbolic:** forms that carry more semantic weight than natural resemblance.
- **Composite:** where two or more formal sources are blended together.
- **Vegetal (floral):** inspired by flowers common in this period, such as the Shah Abbasi flower.
- **Non-figural:** forms that bear no direct resemblance to any living being or specific object.

In this study, the formal classification of the locks was carried out on the basis of visual similarities, the degree of figural representation, and the relationship between the form of the body and the mechanism.

Discussion of Results & Conclusion

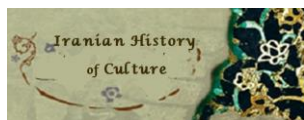
The findings of this research show that the metal locks of the Sarabi-Aghdam Collection in Tabriz cannot be understood solely as protective devices; rather, they must be regarded as multilayered cultural and artistic objects in which function, beauty, and meaning are intertwined (Table 4). In terms of formal typology, the locks can be classified into zoomorphic, vessel-like, geometric, talismanic, composite, vegetal, and non-figural groups. This formal order indicates that the choice of shape in Qajar lock-making was not random, but was shaped by visual, symbolic, and technical logics. Moreover, examination of the mechanisms and metals shows that the form of the locks was directly related to their material and mechanism. The simultaneous presence of barbed-spring, coil-spring, and tongue-and-groove mechanisms, as well as specimens without springs, alongside the use of metals such as iron, steel, brass, and silver, indicates that Qajar artisans chose different technical solutions depending on function, the expected level of security, and the symbolic value of the object. Consequently, the typology of locks is not merely an outward classification, but a method for revealing the relationship among construction logic, material economy, and artistic expression in Qajar material culture. The analysis of motifs likewise shows that the locks of the Sarabi-Aghdam Collection carry a system of signs and cultural references. The predominance of geometric motifs, arabesques (*eslimi*), and written elements, together with the use of cryptic and talismanic forms, suggests that in this period the lock served a function beyond security and was elevated to a level of religious and ritual meaning-making. For this reason, the zoomorphic, cryptic, and frame-like locks are not merely decorative examples, but objects that reflect the Qajar-era attitude toward protection, auspiciousness, warding off harm, and the display of status.

The findings show that the Qajar-period locks of the Sarabi-Aghdam Collection in Tabriz are a distinguished example of the coexistence of function, technology, and meaning in Iranian industrial arts. Formally, these locks can be classified into zoomorphic, vessel-like, geometric, talismanic, composite, vegetal, and non-figural groups, each of which is organized around a particular relationship between form and mechanism. Thus, the diversity observed in this collection is not a sign of dispersion, but a reflection of a coherent system of artistic taste, technical knowledge, and cultural worldview in the Qajar period. The diversity of formal and decorative types, whether in the form of cryptic and written elements or in the form of figural animal locks, testifies to Qajar artisans' awareness of the symbolic capacities of form and motif, and their use of these to express concepts such as protection, power, hope, fertility, and opening (good fortune). The choice of animals such as the lion (symbol of power and protection), the horse (symbol of nobility and movement), the goat (symbol of abundance and fertility), and the stork (symbol of birth and auspiciousness) is rooted in the long-standing symbolic tradition of Iranian culture and continued in the Qajar period. From a historical and cultural

perspective, these locks show that the lock-making industry in the Qajar period went beyond mere toolmaking and became a field for symbolic expression, ornamentation, and the embodiment of beliefs. In this regard, zoomorphic forms, relying on the Iranian symbolic tradition, and cryptic and talismanic forms, relying on popular beliefs and religious tendencies, have found a prominent place. Furthermore, the presence of metals such as iron, steel, brass, and silver, and the use of methods such as casting, hammering, forging, soldering, welding, and riveting, show that the choice of material and method of manufacture was a function of the object's purpose, durability, and visual value. Finally, this research shows that the Sarabi-Aghdam locks should be regarded as part of the material and spiritual heritage of the Qajar period, a heritage in which security, beauty, and meaning have crystallized in a single object.

References

- Ahmadi Maleki, R. (2019). *Handmade locks of Azerbaijan*. Tehran: Art Academy of the Islamic Republic of Iran. <https://matnpub.ir/product/آذربایجان-دست-ساز-قفل> [In Persian].
- Arbabi, S. (2011). A study of form and construction techniques in traditional Iranian lock-making after Islam (with emphasis on animal-shaped locks) (Unpublished master's thesis). Tabriz Islamic Art University, [In Persian].
- Asgharzadeh Azad, S. (2018). Design and production of jewelry with an approach to the forms and motifs of locks preserved in the Azerbaijan Museum of Tabriz (Unpublished master's thesis). Tabriz Islamic Art University. [In Persian].
- Chevalier, J., & Gheerbrant, A. (1999). *Dictionary of symbols* (S. Fazayeli, Trans., Vol. 5). Tehran: Jeyhoon Publications. [In Persian].
- Ebrahiminaghani H, Rafiei Taqanki K. (2021). An analysis of the beauty and semantic functions of Iranian sculptural locks (Case example: Challeshtor lock). *JIC*. 5(2), 129-142. doi:10.52547/jic.5.2.9, URL: <http://jih-tabriziau.ir/article-1-182-fa.html> [In Persian].
- Ebrahimi Naghani, H., & Yazdanpanah, S. (2008). The Chaleshtor lock: Construction method, aesthetics, and pathology. *Ketab-e Mah-e Honar*, (119), 84–91. <http://noo.rs/c2xN0> [In Persian].
- Ehsani, M. (2003). *Seven thousand years of metalworking art in Iran*. Tehran: Scientific and Cultural Publications. [In Persian].
- Woolf, Hans, W. (1993). *Traditional crafts of Iran* (S. Ebrahimzadeh, Trans.). Tehran: Organization for Educational and Cultural Publications of the Islamic Revolution. (Original work published 1966). [In Persian].
- Hatem, G. A. (1995). Motif and symbol in ancient Iranian pottery. *Honar Quarterly*, (28), 355–378. <https://ensani.ir/file/download/article/20110111132121-> [In Persian].
- Mahmoudi, S. Kh., & Ahmadpanah, S. A. T. (2019). A study on the influence of religious beliefs on the form and function of Qajar-period locks. *Shi'a Studies Quarterly*, 7(67), 147–178. <http://noo.rs/U0cPf> [In Persian].
- Nair, K. A. (2014). *A collection of Iranian and foreign locks and keys and their evolution*. Tehran: University of Tehran Press [In Persian].
- Shojaei, N. (2019). A study of human and animal motifs in common talismans of the Qajar period (Unpublished master's thesis). Shiraz Institute of Higher Art Education, [In Persian].
- Tanavoli, P. (2006). *Talisman: Traditional Iranian graphics*. Tehran: Bongah Publishing. [In Persian].
- Tanavoli, P. (2007). *Locks of Iran*. Tehran: Bongah Publishing [In Persian].

Zarei A, Zohuriyan M, Hasani Abiz A. (2023). Symbolism of Safavid Locks from the Perspective of Form and Role. *Parseh J. Archaeol. Stud.*, 6(22) : 12 doi:10.30699/PJAS.6.22.303

URL: <http://journal.richt.ir/mbp/article-1-629-fa.html> [In Persian].

Zomorodi, H. (2003). *A comparative critique of religions and myths in Ferdowsi's Shahnameh, Nezami's Khamsa, and the Conference of the Birds*. Tehran: Zavvareh Publications. [In Persian].

Keywords: Metal Locks, Qajar Period, Formal Typology, Decorative Motifs, Sarabi-e Aghdam Collection, Tabriz

گونه‌شناسی فرم و نقش قفل‌های دوره قاجار (مجموعه سرابی اقدم شهر تبریز)

نعیمه محمدزاده، اکرم محمدی زاده *

۱. دانشکده هنرهای صنعتی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

۲. دانشکده هنرهای صنعتی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۰۲ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۳/۱۲ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۷/۲۷ انتشار: ۱۴۰۶/۰۹/۰۴

چکیده

قفل‌های فلزی دوره قاجار، افزون بر کارکرد حفاظتی، از حیث فرم، نقش‌مایه و سازوکار فنی، واجد ارزش‌های زیبایی‌شناختی، فرهنگی و نمادین‌اند و مطالعه آن‌ها می‌تواند به فهم دقیق‌تر فرهنگ مادی این دوره یاری رساند. هدف پژوهش حاضر شناسایی، معرفی و طبقه‌بندی معیارهای ساختاری و بصری قفل‌های فلزی دوره قاجار موجود در مجموعه سرابی اقدم تبریز بر اساس ویژگی‌های فرم، نقوش، مکانیزم و تبیین جایگاه آن‌ها در نظام زیباشناختی در بستر اجتماعی-فرهنگی دوره قاجار است. این پژوهش از نظر هدف، بنیادی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی با رویکرد کیفی است و داده‌های آن از طریق مشاهده مستقیم، مستندسازی تصویری، مطالعات کتابخانه‌ای و تحلیل تطبیقی گردآوری و بررسی شده‌اند. سوال‌های تحقیق عبارتند از: معیارهای ساختاری و بصری که گونه‌ها را متمایز می‌سازد کدام‌اند؟ چه الگوهای ترکیبی میان فرم، مکانیزم و نقش‌مایه‌ها قابل مشاهده است و این الگوها چه اطلاعاتی درباره‌ی فناوری ساخت، سلیقه‌های زیباشناختی و معانی نمادین در بستر اجتماعی-فرهنگی قاجار به ما می‌دهند؟ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که قفل‌های این مجموعه از حیث فرم به گروه حیوانی، ظرف‌گون، هندسی، طلسمی، ترکیبی، گیاهی و غیرپیکره‌ای قابل طبقه‌بندی هستند. از نظر تزئین نیز، نقوش گیاهی، هندسی، نوشتاری، طلسمی و ترکیبی بیشترین کاربرد را دارند. برآیند تحلیل‌ها نشان می‌دهد که قفل‌های سرابی اقدم صرفاً ابزارهای مکانیکی نیستند، بلکه در مقام اشیایی چندلایه، پیوند میان فناوری ساخت، ذوق هنری و باورهای فرهنگی و مذهبی دوره قاجار را بازتاب می‌دهند. از این رو، گونه‌شناسی این قفل‌ها می‌تواند به‌عنوان مدخلی برای بازخوانی بخشی از میراث فلزی و فرهنگ بصری ایران در عصر قاجار مورد استفاده قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: قفل‌های فلزی، دوره قاجار، گونه‌شناسی فرم، نقوش تزئینی، مجموعه سرابی اقدم تبریز.

نحوه ارجاع: "گونه‌شناسی فرم و نقش قفل‌های دوره قاجار مجموعه سرابی اقدم شهر تبریز". تاریخ فرهنگ ایران. ۱(۱): ۲۱-۱.

*نویسنده مسئول، استادیار دانشکده هنرهای صنعتی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران
این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول با عنوان «طراحی و ساخت زیورآلات با مطالعه فرم و نقش قفل‌های موجود در مجموعه سرابی اقدم» به راهنمایی نویسنده دوم که در دانشگاه هنر اسلامی تبریز به پایان رسیده است.

صاحب امتیاز و ناشر: دانشگاه تبریز

شاپای الکترونیکی: ۸۰۶۶-۳۰۶۰

نوع دسترسی: آزاد

DOI: 10.22034/IHC.2026.72054.1169

مقدمه

قفل‌های فلزی سنتی ایران، علاوه بر کارکرد حفاظتی، همواره حامل ارزش‌های فنی، زیبایی‌شناختی و نمادین بوده‌اند؛ این شیء دو عملکردی (کاربردی - نمایشی) امکان بررسی هم‌زمان فناوری ساخت و گفتمان‌های بصری فرهنگی را فراهم می‌آورد. پژوهش‌های پیشین عمدتاً به توصیف مورفولوژیک و ثبت گونه‌ای نمونه‌ها پرداخته‌اند، اما پیوند سیستماتیک میان فرم، مکانیزم، تزئین و کارکرد در بستر تاریخی - اجتماعی کمتر کاوش شده است. در چنین چارچوبی، گونه‌شناسی نه صرفاً فهرست انواع، بلکه ابزاری تحلیلی برای بازخوانی الگوهای تولید، مصرف و معنا در دوره قاجار است. این مطالعه با تکیه بر مجموعه سرابی اقدم در تبریز، گونه‌های فرمی و تزئینی قفل‌های دوره قاجار را طبقه‌بندی و تحلیل می‌کند؛ سوال‌های تحقیق عبارتند از معیارهای ساختاری و بصری که گونه‌ها را متمایز می‌سازد کدام‌اند؟ چه الگوهای ترکیبی میان فرم، مکانیزم و نقش‌مایه‌ها قابل مشاهده است و این الگوها چه اطلاعاتی درباره فناوری ساخت، سلیقه‌های زیباشناختی و معانی نمادین در بستر اجتماعی - فرهنگی قاجار به ما می‌دهند؟ پاسخ به این پرسش‌ها فراتر از توصیف ظاهری خواهد رفت و تلاش می‌کند گونه‌شناسی را به خوانشی تاریخی و معنایی تبدیل کند. با توجه به ماهیت توصیفی - تحلیلی پژوهش، فرضیه مطرح نمی‌شود؛ با این حال، پژوهش بر این پیش‌فرض استوار است که تنوع فرمی و تزئینی قفل‌های مجموعه سرابی اقدم بازتابی از هم‌نشینی کارکرد، زیبایی و معنا در هنر قفل‌سازی دوره قاجار است. با وجود این اهمیت، مطالعات پیشین درباره قفل‌های فلزی قاجاری محدود، پراکنده و فاقد چارچوب گونه‌شناسانه منسجم بوده است. بخش قابل توجهی از این آثار در مجموعه‌های خصوصی نگهداری می‌شوند و دشواری دسترسی به آن‌ها، کمبود مستندات و فقدان اطلاعات مرتبط با سازندگان و تاریخ تولید، امکان تحلیل دقیق و مقایسه تطبیقی این آثار را محدود ساخته است. این مسئله، ضرورت اتخاذ رویکردی تطبیقی و مبتنی بر شواهد سبک‌شناختی و تکنیکی را برای انتساب این آثار به دوره قاجار ایجاب می‌کند. هدف اصلی پژوهش؛ شناسایی، معرفی و طبقه‌بندی معیارهای ساختاری و بصری قفل‌های فلزی دوره قاجار موجود در مجموعه سرابی اقدم تبریز بر اساس ویژگی‌های فرم، نقوش، مکانیزم و تبیین جایگاه آن‌ها در نظام زیباشناختی در بستر اجتماعی - فرهنگی دوره قاجار است. ضرورت و اهمیت پژوهش از آن‌روست که شناسایی، ثبت و طبقه‌بندی آثار فلزی موجود در مجموعه‌های خصوصی، علاوه بر مستندسازی علمی، به تکمیل مطالعات هنرهای صناعی ایران و بازخوانی بخشی از فرهنگ مادی دوره قاجار کمک می‌کند. تدوین چارچوب گونه‌شناسانه برای تحلیل فرم، نقوش و ویژگی‌های ساختاری و فنی قفل‌ها، می‌تواند به‌عنوان مرجعی علمی برای تحلیل نظام‌مند هنرهای کاربردی در ایران مورد استفاده قرار گیرد.

پیشینه و روش تحقیق

مطالعات پیشین عمدتاً قفل‌های فلزی ایران را از منظر تکنیک ساخت، فرم و نقوش تزئینی بررسی کرده‌اند و برخی پژوهش‌ها به تأثیر فرهنگ و مذهب بر فرم و کارکرد آن‌ها پرداخته‌اند. احمدی‌ملکی (۱۳۹۸) در کتاب «قفل‌های دست‌ساز آذربایجان» به معرفی انواع قفل‌های ثابت و متحرک ایران و آذربایجان در دوره‌های تاریخی پرداخته است. تناولی (۱۳۸۶) در کتاب «قفل‌های ایران» به معرفی قفل‌های دوره‌های ساسانی تا قاجار پرداخته و این قفل‌ها را از نظر تکنیک ساخت بررسی کرده است. همچنین، به هویت فرهنگی نهفته در پس این قفل‌ها نیز تا حدی اشاره کرده است. اربابی (۱۳۹۰) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی فرم و تکنیک ساخت در قفل‌سازی سنتی ایران بعد از اسلام (با تأکید بر قفل‌هایی با فرم حیوانی)»، به بررسی تکنیک‌های ساخت، مکانیزم درونی و کاربرد قفل‌های آویز و فرم و نقوش حیوانی آن‌ها پرداخته و به ساخت قفل به روش سنتی اقدام کرده است. وولف (۱۳۷۲) در کتاب «صنایع دستی کهن ایران» به‌طور مختصر به بررسی

مقاله پژوهشی

پیشینه هنر قفل‌سازی، به‌ویژه از لحاظ فنی، پرداخته است. اربابی و محمدزاده (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «قفل‌های فولادی با مکانیزم ترکیبی در قفل‌سازی سنتی ایران» منتشر شده در مجله تاریخ علم، به بررسی دلایل به‌کارگیری همزمان دو مکانیزم در قفل‌ها پرداخته‌اند. ابراهیمی ناغانی و یزدان پناه (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان «قفل چالستر، شیوه‌ی ساخت، زیبایی و آسیب‌شناسی»، منتشر شده در نشریه کتاب ماه هنر، به بررسی معیارهای تکنیکی، زیبایی‌شناسی و آسیب‌شناسی قفل‌های چالستر پرداخته‌اند. زارعی، ظهوریان و حسنی‌آبیز (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «تاملی نو بر قفل‌های دوره صفویه از منظر فرم، نقش و عملکرد»، منتشر شده در نشریه مطالعات باستان‌شناسی پارسه، به تحلیل هنر و صنعت قفل‌سازی در دوران صفویه با تأکید بر زیبایی‌شناسی و نقوش آن پرداخته‌اند. ابراهیمی ناغانی و رفیعی طاقانکی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیلی بر زیبایی و کارکردهای معنایی قفل‌های مجسمه‌گونه ایرانی (نمونه موردی: قفل چالستر)»، منتشر شده در دو فصلنامه‌ی هنرهای صناعی اسلامی، به تحلیل و بررسی قفل‌های چالستر از منظر زیبایی‌شناسی و کارکردهای رمزی آن‌ها پرداخته‌اند. موسوی (۱۳۹۵) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود در دانشگاه هنر تهران با عنوان «قفل‌های فلزی در ایران، کارکرد دیروز، قابلیت امروز»، قفل‌های ایرانی از دوره ساسانیان تا دوره معاصر را از جنبه‌های مختلف فرمی و کاربردی بررسی کرده است. اصغرزاده آزاد (۱۳۹۷) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود در دانشگاه هنر اسلامی تبریز با عنوان «طراحی و ساخت زیورآلات با رویکرد به فرم و نقوش قفل‌های محفوظ در موزه آذربایجان تبریز»، به مطالعه و طراحی زیورآلات با الهام از قفل‌های موجود در موزه آذربایجان تبریز، که در سال ۱۳۹۱ از مجموعه‌داری به نام سید ضیاءالدین قریشی خریداری شده، پرداخته است. بنی‌طالبی دهکردی و شکرپور (۱۳۹۹) در مقاله‌ای تحت عنوان «مطالعه تطبیقی مکانیزم، فرم و تزئینات قفل‌های چالستر دوره معاصر و قفل‌های اصفهان دوره صفویه»، منتشر شده در نشریه هنرهای صناعی ایران، به مقایسه و تحلیل قفل‌های فلزی چالستر و اصفهان از دوره‌های معاصر و صفویه پرداخته‌اند. محمودی و احمدپناه (۱۳۹۸) در مقاله‌ای تحت عنوان «پژوهشی در تأثیر اندیشه‌های دینی در فرم و کارکرد قفل‌های دوره قاجار»، منتشر شده در فصلنامه علمی-پژوهشی شیعه‌شناسی، به بررسی تأثیر ایدئولوژی و مذهب بر فرهنگ مادی دوران قاجار و تأثیر آن بر ظاهر و کارکرد قفل‌ها پرداخته‌اند. نیر (۱۳۹۳) در کتاب «مجموعه‌ای از قفل و کلید ایرانی و خارجی و سیر تحول آن‌ها» که شامل تصاویری از قفل‌های ایرانی و خارجی است، به بررسی و تحلیل قفل‌ها از نظر ظاهری و فنی پرداخته و کم و بیش به ویژگی‌های فرمی این قفل‌ها پرداخته است. عسگری خانقاه و رباحی دهکردی (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان «قفل و کلید در فرهنگ مردم ایران، با تأکید بر منطقه چالستر»، منتشر شده در فصلنامه فرهنگ مردم ایران، به بررسی فناوری ساخت، انواع و ابزار قفل‌سازی، مراحل تولید و نقوش و نمادهای روی قفل‌های چالستر پرداخته‌اند. مادیسون و اسمیت (۱۳۸۷) در کتابی با عنوان «ابزارآلات علمی» به بررسی قفل‌های ایران، هند و آناتولی پرداخته‌اند. تناولی (۱۳۸۵) در کتاب «طلسم، گرافیک سنتی ایران» به بررسی قفل‌هایی پرداخته است که بیشتر جنبه عقیدتی داشته و نه امنیتی. طاهرپور (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی رابطه جامعه‌شناختی و فرهنگی تولیدات قفل‌سازان چالستر با ویژگی‌های بومی و انسانی محل تولید»، منتشر شده در نشریه پژوهش هنر، به تحلیل رابطه میان تولیدات قفل‌سازان چالستر و ویژگی‌های بومی محل تولید پرداخته است. کریمی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی قفل‌های موجود در موزه آستان قدس رضوی»، به تحلیل هنر و صنعت قفل‌سازی در ایران، نقوش تزئینی قفل‌ها، کاربردهای امنیتی و مذهبی آن‌ها، و تأثیرات فرهنگی و اسطوره‌ای آن‌ها پرداخته است. مرور پیشینه پژوهش‌ها نشان می‌دهد که بیشتر مطالعات بر تکنیک ساخت، مکانیزم فنی، فرم و نقوش تزئینی و تأثیر فرهنگ و مذهب بر قفل‌ها

مقاله پژوهشی

تمرکز داشته‌اند. با این حال، گونه‌شناسی نظام‌مند و تحلیل تطبیقی قفل‌های فلزی دوره قاجار هنوز مغفول مانده است. این پژوهش با تمرکز بر شناسایی و تحلیل تنوع فرم و نقش قفل‌های مجموعه سرابی‌اقدام تبریز، و بررسی پیوند آن‌ها با نظام‌های زیباشناختی و فرهنگی دوره قاجار، تلاش می‌کند این خلا را پر کند.

این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است. داده‌ها از طریق مشاهده مستقیم، ثبت ویژگی‌های صوری و فنی، و مستندسازی تصویری گردآوری شد. ابزار گردآوری داده‌ها شامل فیش‌برداری، فرم ثبت مشخصات آثار و دوربین عکاسی بود. جامعه آماری پژوهش شامل ۱۷۰ قفل فلزی دوره قاجار موجود در مجموعه خصوصی سرابی‌اقدام تبریز است. از میان آن‌ها، ۲۰ نمونه شاخص به شیوه نمونه‌گیری هدفمند انتخاب و مبنای تحلیل تفصیلی قرار گرفتند. نمونه‌ها بر اساس شاخص‌هایی چون فرم کلی، نوع سازوکار، جنس، و نقش‌مایه‌های تزئینی طبقه‌بندی و تحلیل شدند. سپس با بهره‌گیری از تحلیل کمی فراوانی و تحلیل کیفی الگوهای فرمی و معنایی، نسبت میان شکل، کارکرد و تزئین مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه، یافته‌ها با نمونه‌ها و پژوهش‌های پیشین درباره قفل‌های ایرانی مقایسه شد تا جایگاه این مجموعه در روند تحول قفل‌سازی دوره قاجار مشخص شود. این روش، امکان گذار از توصیف صرف به تحلیلی تاریخی و معناشناختی را فراهم می‌سازد.

سیر تاریخی و تحول قفل‌سازی در ایران

بررسی‌های تاریخی و باستان‌شناختی نشان می‌دهد که قفل‌سازی یکی از نخستین فناوری‌های امنیتی در تمدن بشر بوده و شکل‌گیری آن ارتباط مستقیمی با نیاز انسان به حفاظت از اموال، فضاهای سکونتی و ساختارهای اجتماعی اولیه داشته است. بر اساس شواهد موجود، نخستین نمونه‌های قفل در آسیا ساخته شده و عمدتاً از جنس چوب بوده‌اند؛ این قفل‌ها ساختاری ساده داشته و به‌طور ویژه برای محافظت از ورودی سکونتگاه‌ها مورد استفاده قرار می‌گرفتند (احمدی ملکی، ۱۳۹۸: ۲۲). در مصر و بین‌النهرین، کشف کلیدهایی با قدمت نزدیک به چهار هزار سال نشان‌دهنده شکل‌گیری یکی از نخستین سازوکارهای حفاظت مکانیکی در جهان است؛ قفل‌های موسوم به «قفل مصری» با وجود سادگی، ساختاری قابل‌مقایسه با کلون‌های امروزی داشتند و اهمیت فراوانی در سامان‌دهی امنیت در تمدن‌های باستانی ایفا می‌کردند. در یونان باستان نیز قفل‌هایی موسوم به «هومری» رواج یافت؛ اگرچه این قفل‌ها از نظر امنیتی کارایی محدودی داشتند، اما نشان‌دهنده مرحله‌ای مهم در مسیر تکامل فناوری قفل به شمار می‌آیند. تحول بنیادین بعدی در دوره رومی صورت گرفت، زمانی که قفل‌های فلزی کوچک و مکانیکی توسعه یافت و امکان کنترل دقیق‌تر ورودی‌ها در سازه‌های مسکونی، تجاری و نظامی فراهم شد (تناولی، ۱۳۸۶: ۲۴-۲۵).

در ایران، سابقه آشنایی با قفل و کلید بسیار کهن است و بر اساس شواهد موجود، قدمت آن دست‌کم به هزاره دوم پیش از میلاد می‌رسد (سگری خانقاه و ریاحی دهکردی، ۱۳۸۹: ۴). یکی از مهم‌ترین نمونه‌های اولیه این سازوکار، کلون سنگی کشف‌شده در محوطه باستانی چغازنبیل است که به قرن سیزدهم پیش از میلاد تعلق دارد و نشان‌دهنده کارکرد امنیتی در معماری مذهبی و آیینی دوره ایلامی است (وولف، ۱۳۷۲: ۶۰). مستندات مربوط به تخت‌جمشید نیز تأیید می‌کند که در دوره هخامنشی نوعی سامانه‌های کنترلی و حفاظتی وجود داشته است که می‌توان آن‌ها را از نخستین نشانه‌های توجه به مفهوم امنیت در معماری ایرانی دانست (ابراهیمی ناغانی و یزدان‌پناه، ۱۳۸۷: ۸۷). همچنین قفل‌های فلزی مربوط به دوره‌های اشکانی و ساسانی بیانگر آن است که ایرانیان از قرن‌ها پیش به فهم پیچیدگی‌های مکانیکی قفل دست یافته و در تولید

مقاله پژوهشی

ابزارهای پیشرفته‌تر امنیتی مهارت یافته بودند (تناولی، ۱۳۸۶: ۲۷). در دوران اسلامی، قفل‌سازی در ایران نه تنها استمرار یافت بلکه به یکی از شاخه‌های برجسته هنرهای فلزی تبدیل شد. در ایران قبل از حمله مغول، شهرهایی همچون اصفهان، یزد، اردبیل، کرمانشاه، جهرم و همدان از جمله شهرهای سازنده قفل سنتی محسوب می‌شدند که نمونه آثارشان در کتاب‌های مختلف موجود است (وولف: ۱۳۷۲، ۵۷). ابن فقیه در کتاب «البلدان»، استادی و مهارت هنرمندان فلزکار ایرانی را ستوده است. وی بر این باور است که خداوند آهن را برای این هنرمندان نرم کرد و در اختیار آنان قرار داد تا از آن، هر آنچه از نفایس روزگار می‌خواستند بسازند. ابن فقیه معتقد است که ایرانیان استادترین و داناترین ملتی هستند که در ساخت شمشیر، زره، جوشن، قفل، آیین، ظروف و سایر اشیای فلزی مهارت دارند (احسانی، ۱۳۸۶: ۱۴۳). در دوره‌های میانی اسلامی، از حدود قرن چهارم تا نهم هجری، ساخت قفل‌های تصویری و مجسمه‌ای با شکل حیوانات از جمله بز، شیر، پرندگان و دیگر نقش‌مایه‌های جانوری به اوج رسید. این نوع قفل‌ها نه تنها کارکرد امنیتی داشتند بلکه بازتابی از هنر نمادپردازانه و سنت زیبایی‌شناسی ایرانی بودند (تناولی، ۱۳۸۶: ۳۲). در حدود قرن ششم هجری استفاده از قفل‌های رمزی رواج یافت که نشان‌دهنده تلاش صنعتگران برای افزایش امنیت و ارائه سازوکارهای پیچیده‌تر حفاظتی است. دوره صفوی نقطه عطف مهمی در تحول ساختاری و تکنیکی قفل‌سازی به‌شمار می‌رود؛ در این دوره استفاده از فولاد به‌جای برنز گسترش یافت و انواع نوآورانه‌ای چون قفل‌های کشکول و فانوس ساخته شد که بیانگر ارتقای سطح فنی و خلاقیت طراحی در این هنر بود (ابراهیمی‌ناغانی و رفیعی‌طالقانی، ۱۴۰۰: ۵). تنوع منطقه‌ای قفل‌های ایرانی یکی از ویژگی‌های ممتاز این هنر محسوب می‌شود. برای نمونه، در شمال شرق ایران ساخت قفل‌های شکلی رواج بیشتری داشت. در زنجان و قزوین قفل‌های فنر فشاری ساخته می‌شد که از نظر مکانیزم داخلی پیچیدگی قابل‌توجهی داشتند (اصغرزاده‌آزاد، ۱۳۹۷: ۱۸-۱۹). در شیراز، قفل‌های چندکلیدی مفرغی از مهم‌ترین تولیدات فلزی بوده‌اند. اصفهان به‌عنوان یکی از مراکز تاریخی فلزکاری، تولید قفل‌های تصویری و فولادی را در سطحی ممتاز دنبال می‌کرد. در اردبیل نیز ساخت قفل‌های لوله‌ای و فرم‌های انتزاعی جنبه‌ای متمایز از هنر قفل‌سازی را شکل می‌داد.

ورود قفل‌های صنعتی و تولید انبوه در دوره معاصر موجب کاهش چشمگیر در فعالیت کارگاه‌های سنتی شد. با این حال، برخی مناطق مانند چالشر همچنان به‌عنوان کانون‌های پایدار هنر قفل‌سازی سنتی پابرجا مانده‌اند و کارگاه‌های محدود موجود در اصفهان و قزوین نیز نقش مهمی در حفظ میراث فنی و هنری این صنعت دارند. استمرار این هنر در چنین مناطقی بیانگر اهمیت فرهنگی، تاریخی و هویتی قفل‌سازی ایرانی و ارزش آن به‌عنوان بخشی از میراث تکنولوژیک و زیبایی‌شناختی ایران است.

به‌طور کلی، بررسی تاریخی قفل در ایران نشان می‌دهد که این ابزار صرفاً وسیله‌ای برای حفاظت نبوده، بلکه در گذر زمان به حامل معناهای نمادین، زیبایی‌شناختی و اجتماعی تبدیل شده است. گستره زمانی وسیع، پیچیدگی‌های فنی، تنوع منطقه‌ای و حضور عناصر نمادین و هنری در ساختار قفل‌های ایرانی سبب شده است که قفل‌سازی در ایران جایگاهی ویژه در میان سنت‌های فلزکاری جهان داشته باشد (تناولی، ۱۳۸۶: ۵۲).

کاربرد قفل و انواع آن در ایران

از منظر کاربرد عملی، قفل‌ها ابزار اصلی تأمین امنیت در خانه‌ها، صندوق‌ها و دارایی‌های ارزشمند محسوب می‌شدند و نمادی از اطمینان و امنیت اجتماعی نیز به‌شمار می‌رفتند. خانه‌های سنتی ایرانی معمولاً چندین در داشتند که با انواع قفل‌ها

مقاله پژوهشی

محافظت می‌شدند و در خانه‌های ثروتمند با تزئیناتی مانند گل‌میخ و روکوب و در خانه‌های کم‌درآمد با سازه‌های ساده‌تر تجهیز می‌شدند. صندوق‌ها و صندوقچه‌ها نیز با قفل‌های فلزی و گاهی از فلزات گرانبها محافظت می‌شدند و برای نگهداری جواهرات، لباس و پول استفاده می‌شدند (تناولی، ۱۳۸۶: ۱۲-۱۵). علاوه بر کاربرد حفاظتی، قفل‌ها در دوران جنگ و اسارت برای جلوگیری از فرار اسیران و نگهداری حیوانات نیز به کار می‌رفتند. در حوزه اعتقادی، قفل‌ها نقش نمادین و مذهبی قابل توجهی داشته‌اند. در باورهای عامیانه، قفل‌ها به عنوان محافظ در برابر چشم‌زخم و حوادث بد و همچنین برای جلب محبت، سلامت زنان باردار و موفقیت در ازدواج کاربرد داشتند و گاهی با دعاها و نوشته‌های مذهبی تزئین می‌شدند (عسگری‌خانقاه و ریاحی‌دهکردی، ۱۳۸۹: ۱۹) (تصویر ۱).

مردم همچنین قفل‌های نذری را به ضریح امامان، امامزادگان، مساجد و سقاخانه‌ها می‌بستند تا حاجات خود را ادا کنند و باور داشتند که این قفل‌ها اثرات شفابخش دارند. در مراسم عزاداری محرم، بستن قفل و گره بر علم، نخل و ضریح نماد نذر، طلب کمک و ارتباط معنوی با مقدسات بود و این سنت‌ها ریشه در آیین‌های کهن ایرانیان داشت (تناولی، ۱۳۸۶: ۱۸-۲۱) (تصویر ۲).

تصویر ۱. پنجره فولاد، صحن حرم امام رضا (ع) (تناولی، ۱۳۸۶: ۱۶)

تصویر ۲. قفل طلسمی برای عشاق (تناولی، ۱۳۸۶: ۱۵)

از نظر ساختاری، قفل‌ها در ایران به دو نوع کلی ثابت و متحرک (آویز) تقسیم می‌شوند. این قفل‌ها از آهن، مس، برنج، طلا و نقره ساخته می‌شدند و با تکنیک‌های ریخته‌گری، چکش‌کاری، پرچ‌کاری و لحیم‌کاری، ساختاری ایمن و زیبا پیدا می‌کردند. قفل‌های آویز شامل بدنه، کمانه، دستگاه و کلید هستند و برخی از آن‌ها به صورت رمزی و بدون کلید طراحی می‌شدند که برای امنیت بالاتر به کار می‌رفتند. صنعت قفل‌سازی در ایران تلفیقی از هنر و صنعت بود و ابزارهایی مانند چکش، سندان، سوهان و انبر به دست صنعتگران ماهر، نقش مهمی در شکل‌دهی و تولید قطعات قفل ایفا می‌کردند.

جدول ۱. سیر تاریخی و تحول قفل در ایران (نگارندگان)

دوره سامانیان	دوره قرون اولیه اسلام	دوره قفل پیش از اسلام
		
تصویر ۵. قفل مفرغی با دستگاه فتر خاردار، فرم اسب، قرن ۱۰ - ۹م (تناولی، ۱۳۸۶: ۵۶)	تصویر ۴. قفل مفرغی با دستگاه فتر خاردار، قرن ۸ - ۷م (تناولی، ۱۳۸۶: ۵۰)	تصویر ۳. قفل و کلید آهنی با دستگاه فتر خاردار، قرن ۶ - ۵م (تناولی، ۱۳۸۶: ۴۹)
دوره صفوی	دوره تیموری	دوره سلجوقی
		
تصویر ۸. قفل فولادی با دستگاه فتر خاردار، فرم شیر، قرن ۱۷م (تناولی، ۱۳۸۶: ۷۸)	تصویر ۷. قفل مفرغی با دستگاه فتر مارپیچ، فرم شیر، قرن ۱۵ - ۱۴م (تناولی، ۱۳۸۶: ۶۵)	تصویر ۶. قفل مفرغی با دستگاه فتر خاردار، فرم شیر، قرن ۱۲ - ۱۱م (تناولی، ۱۳۸۶: ۶۳)
دوره قاجار	دوره زند	
		
تصویر ۱۰. قفل برنج و فولاد با دستگاه فتر مارپیچ، فرم پرند، قرن ۱۹م (تناولی، ۱۳۸۶: ۹۹)	تصویر ۹. قفل برنج و فولاد با دستگاه فتر مارپیچ، فرم چمدان، قرن ۱۸م (تناولی، ۱۳۸۶: ۱۲۸)	

معرفی و دسته‌بندی قفل‌های قاجاری موجود در مجموعه سرابی اقدام از منظر فرم

در مجموعه قفل‌های قاجاری رضا سرابی‌اقدام، فرم ظاهری قفل‌ها از دو منظر قابل بررسی است: نخست، قفل‌هایی که طراحی آن‌ها با تأکید بر زیبایی‌شناسی، نمادپردازی و بازتاب باورهای فرهنگی و مذهبی انجام شده و کارکردی فراتر از کاربرد

مقاله پژوهشی

امنیتی دارند؛ دوم، قفل‌هایی که فرم و ساختار آن‌ها در خدمت کارایی و عملکرد بهینه قرار گرفته و بر جنبه‌های فنی تأکید دارند. این دو رویکرد نشان‌دهنده تعامل میان عملکرد و زیبایی در طراحی قفل‌ها طی دوره‌های مختلف تاریخی است. در این پژوهش، نمونه‌هایی از قفل‌های ایرانی دوره قاجار از مجموعه مذکور، با تأکید بر تنوع فرمی و سازوکار عملکرد، انتخاب و دسته‌بندی شده‌اند. انتخاب نمونه‌ها بر پایه ویژگی‌های شاخص در فرم و تزئینات انجام گرفته تا بتوان نمایی جامع از تنوع و خلاقیت هنری در طراحی این قفل‌ها ارائه و تحلیل کرد، لذا قفل‌های مجموعه براساس فرم کلی بدنه به انواع زیر تقسیم‌بندی می‌شود:

- حیوانی: مانند شیر، پرند، اسب، بز، خرگوش، فیل، گربه.
 - ظرف‌گون یا شیء‌گون: مانند دیگ، کیف، جام، صندوقچه.
 - هندسی: مانند استوانه‌ای، لوله‌ای، قاب‌مانند.
 - طلسمی یا نمادین: فرم‌هایی که بیشتر بار معنایی دارند تا شباهت طبیعی.
 - ترکیبی: جایی که دو یا چند منبع فرمی با هم آمیخته‌اند.
 - گیاهی: با الهام از گل‌های متداول این دوره نظیر گل شاه‌عباسی.
 - غیرپیکره‌ای: فرم‌هایی که به هیچ موجود زنده یا شیء مشخصی شباهت مستقیم ندارند.
- در این پژوهش، طبقه‌بندی فرمی قفل‌ها بر پایه‌ی شباهت‌های صوری، میزان بازنمایی پیکره و نسبت میان فرم بدنه و سازوکار انجام شده‌است.

۱- قفل‌های حیوانی

در مجموعه قفل‌های قاجاری رضا سرابی‌اقدام، نمونه‌هایی از قفل‌های با فرم حیواناتی چون شیر، گربه، فیل، لک‌لک، اسب، بز و خرگوش مشاهده می‌شود. این قفل‌ها برگرفته از نمادهای فرهنگی و اسطوره‌ای ایران هستند و نشان‌دهنده‌ی تلفیق هنر، باور و کارکرد در طراحی قفل‌ها به شمار می‌روند. ویژگی‌هایی چون تقارن در اجزای بدنه و بازنمایی دقیق عناصر طبیعی حیوانات، از خصوصیات شاخص این قفل‌هاست. انتخاب فرم حیوانات اغلب آگاهانه و با اهداف نمادین بوده است، هرچند در برخی موارد، تأثیر نمونه‌های خارجی نیز محتمل است. در طراحی این قفل‌ها، دو گرایش اصلی قابل تشخیص است: یکی رویکرد واقع‌گرایانه که بر بازنمایی دقیق و طبیعی فرم حیوان تأکید دارد و دیگری رویکرد انتزاعی که با ساده‌سازی و تغییر تناسبات، به تفسیر ذهنی و نمادین از سوژه می‌پردازد.

۱-۱- قفل‌های حیوانی طبیعت‌گرا

این قفل‌ها بر پایه فرم‌های قابل تشخیص جانوران ساخته شده‌اند و با ساده‌سازی عناصر اصلی، هویت بصری حیوان را حفظ می‌کنند. در بسیاری از این قفل‌ها، کمانه به شکل دم‌حیوان طراحی شده و به‌عنوان بخشی از سازوکار عملکردی قفل عمل می‌کند. این طراحی‌ها بیانگر توانمندی هنرمندان قاجاری در تلفیق هنر و صنعت و خلق آثار طبیعی و زنده است.

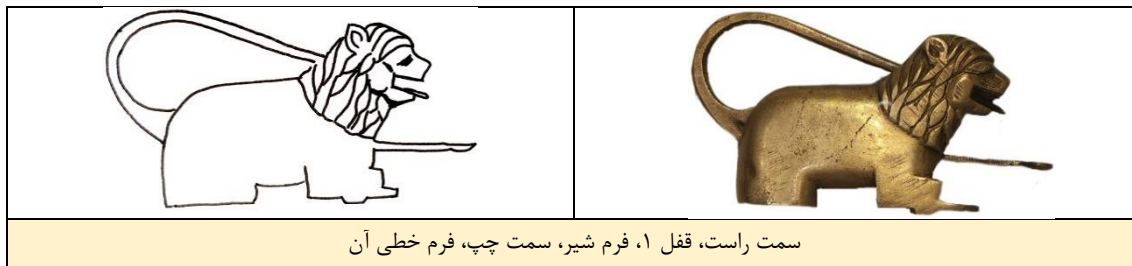
فرم شیر

مقاله پژوهشی

در ایران، به‌ویژه از دوره صفوی به بعد، این فرم به نمادی ملی و مذهبی تبدیل شد و در معماری خانه‌ها، به ویژه بر روی درب‌ها و قفل‌ها، حضور شیر نشان‌دهنده نگهبانی قدرتمند و قابل اعتماد برای حفاظت از اموال صاحب خانه است (تناولی، ۱۳۸۶: ۶۲). زمردی معتقد است که توت‌ها مانند شیر رابطی متقابل با انسان دارند، از انسان حمایت می‌کنند و قدرت و نیروی خود را به مالکشان منتقل می‌سازند (زمردی، ۱۳۸۲: ۳۲۱). قفل‌های فرم شیر شامل دو نوع یال‌دار و طوق‌دار هستند و در دسته قفل‌های فیگوراتیو طبیعت‌گرا قرار می‌گیرند. این قفل‌ها از برنج و با تکنیک‌های ریخته‌گری، پرچ‌کاری و جوشکاری ساخته شده و دارای مکانیزم فنر خاردار هستند.

شیرهای یال‌دار

شیرهای یال‌دار این مجموعه با دقت بالا و رعایت جزئیات، به‌ویژه در طراحی سر، به‌صورت نشسته و با دهان باز نمایش داده شده‌اند. زبان بیرون‌آمده به کمانه‌ای برنجی تبدیل شده که نقش دم را ایفا می‌کند. این قفل‌های کوچک‌ابعاد از برنج ساخته شده و با مکانیزم فنر خاردار عمل می‌کنند (تصویر ۱۱).

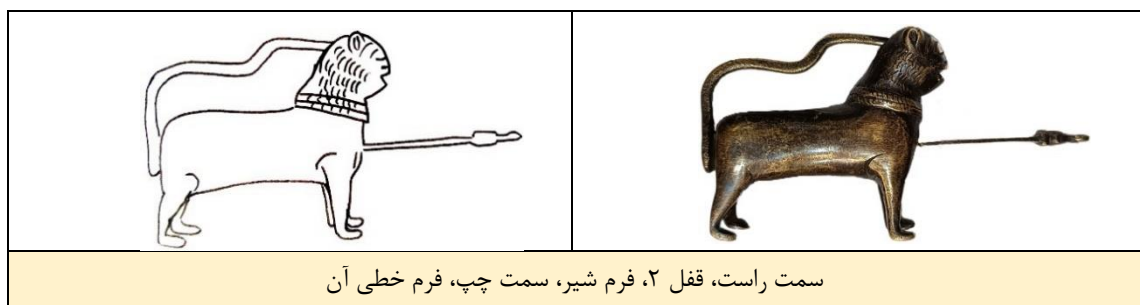

سمت راست، قفل ۱، فرم شیر، سمت چپ، فرم خطی آن

تصویر ۱۱. قفل با فرم شیر، فنر خاردار (نگارندگان)

شیر طوق‌دار

شیر طوق‌دار با دو گردن‌بند برجسته و شیارهای موازی روی گردن، در حالت ایستاده و با جزئیات واقع‌گرایانه کمتر در چهره نمایش داده شده است. پاها باریک‌تر و هر چهار پا به طور کامل نمایان‌اند. بدنه و کمانه قفل از برنج ساخته شده و کمانه موجی‌شکل، نقش دم حیوان را ایفا می‌کند. دستگیره کلید به شکل درخت سرو طراحی شده است؛ میله‌ای صاف و مسطح که به یک عضو H شکل عمودی متصل است. در دوره قاجار، سرو نماد آزادی بود و کلیدهای این نوع قفل نیز با این فرم ساخته می‌شدند. این نمونه نسبت به فرم شیر یال‌دار بزرگ‌تر است (تصویر ۱۲).

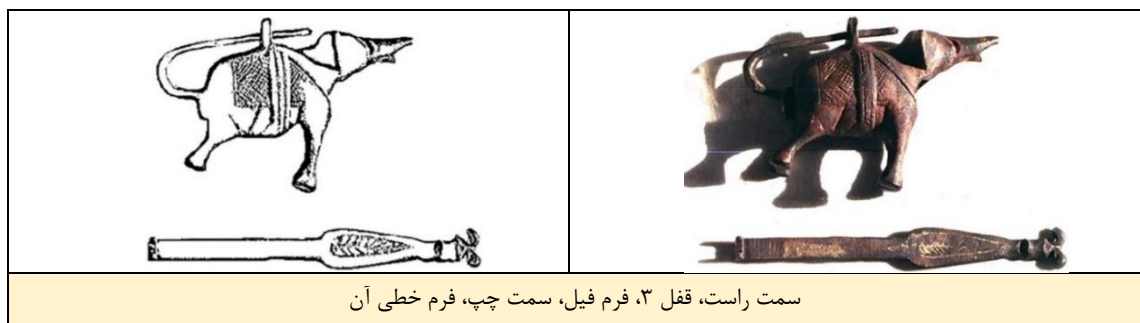
سمت راست، قفل ۲، فرم شیر، سمت چپ، فرم خطی آن

تصویر ۱۲. قفل با فرم شیر، فنر خاردار (نگارندگان)

فرم فیل

مقاله پژوهشی

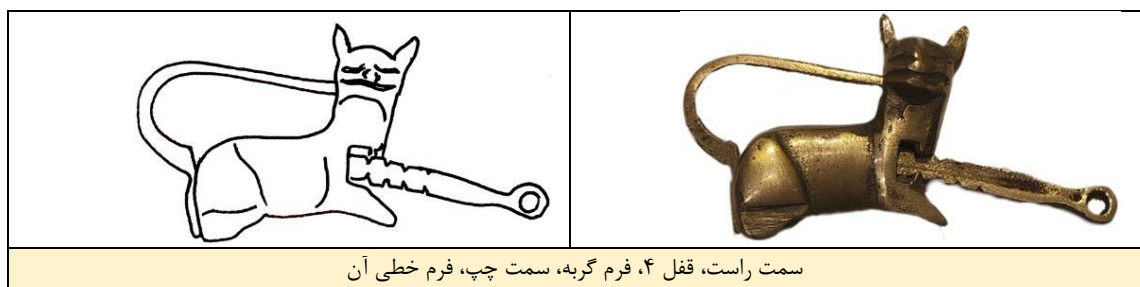
قفل فیل شکل به صورت واقع گرایانه طراحی شده و پیکره فیل، ساختار فرمی کلی قفل را شکل می‌دهد. جزئیات چهره، گوش‌ها و خرطوم به دقت پرداخته شده و با ایجاد برجستگی‌های بدنی، تلاش شده است تا حالتی طبیعی و واقع‌نما حاصل شود. هم‌چنین، تزیین پشت فیل به شکل زین، بیانگر نمایش فیل اهلی است. طراحی پاها به گونه‌ای انجام شده که حالت حرکت را القا کرده و به پویایی فرم می‌افزاید. بدنه، کمانه و کلید قفل از جنس برنج ساخته شده‌اند و کمانه با الهام از فرم دم فیل طراحی شده است. بر اساس گزارش تناولی، نمونه‌ای از این قفل‌ها در دوره قاجار و با تأثیر از نمونه‌های هندی ساخته شده که این امر نشان‌دهنده تعامل فرهنگی و هنری ایران با سرزمین‌های شرقی است (تناولی، ۱۳۸۶: ۹۷) (تصویر ۱۳).

تصویر ۱۳. قفل با فرم فیل، فنر خاردار (نگارندگان)

فرم گربه

در فرهنگ ایرانی و اساطیر کهن، گربه از دیرباز حضور داشته و به عنوان حیوانی نمادین مورد توجه بوده است. گربه‌ها در هنر ایرانی، اغلب نمادی از زیبایی، استقلال، وقار و حفاظت هستند. هنرمند قفل‌ساز با طراحی قفل گربه‌ای واقع‌گرایانه، این حیوان را با زیبایی و دقت به تصویر کشیده است. گوش‌های متقارن و نوک‌تیز به وضوح فرم گربه را تداعی می‌کنند. هنرمند با افزودن جزئیاتی مانند خطوط برجستگی‌های بدن، تلاش کرده تا حالتی طبیعی و واقعی در این طراحی ایجاد کند. بدنه، کمانه و کلید قفل از جنس برنج ساخته شده‌اند و این نوع قفل‌ها معمولاً در ابعاد کوچک طراحی می‌شوند و برای حفاظت جعبه‌ها و صندوقچه‌ها کاربرد دارند. ساز و کار این قفل از نوع فنر خاردار است و ساخت آن با استفاده از تکنیک‌های ریخته‌گری، پرچ‌کاری و جوشکاری با دقت بالایی انجام شده است. این قفل به صورت نشسته طراحی شده‌اند و چهره گربه به یک سمت بدن متمایل است. به همین دلیل، ریخته‌گری بدنه حیوان در دو قالب متفاوت انجام شده است؛ یک قالب برای وجه جلویی صورت و بدن گربه و قالب دیگر برای پشت سر و پشت بدن حیوان طراحی شده است (تصویر ۱۴).

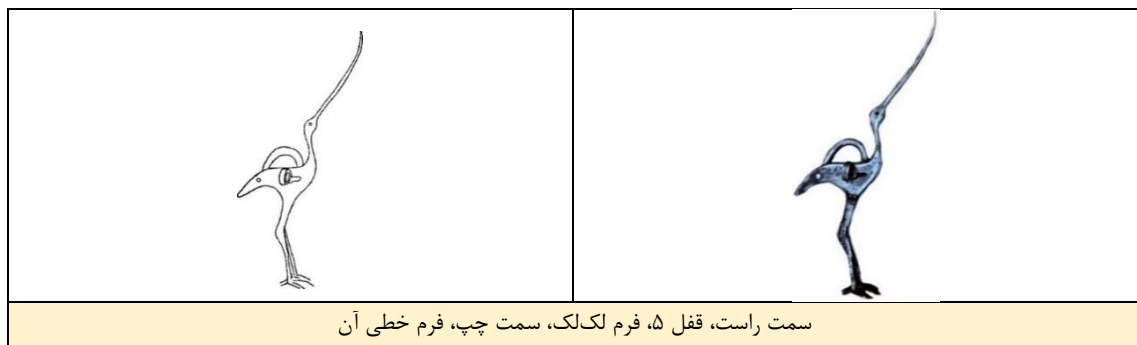

تصویر ۱۴. قفل با فرم گربه، فنر خاردار (نگارندگان)

فرم لک‌لک

مقاله پژوهشی

پرنده‌گان در فرهنگ نمادین، به سبب توان پرواز، نماد پیوند آسمان و زمین و عالم ملکوت هستند و در فرهنگ اسلامی با فرشتگان هم‌معنا دانسته می‌شوند (شوالیه، ۱۳۸۰: ۱۹۷). هم‌چنین پرنده نماد روح انسان و میل به رهایی و آزادی است و به همین دلیل در علوم رمزی و طلسمات، از نقش آن برای بیان کیفیت‌های معنوی و رفع مشکلات جسمی و روحی بهره گرفته شده است. نفوذ گسترده پرنده‌گان در فرهنگ و هنر ایران، جایگاه نمادین ویژه آن‌ها را نشان می‌دهد (شجاعی، ۱۳۹۸: ۱۰۴ - ۱۰۵). در فرهنگ ایرانی، لک‌لک عمدتاً با تولد، فراوانی، امید، وفاداری و خوش‌یمنی مرتبط است. قفل لک‌لک در این مجموعه به صورت واقع‌گرایانه توسط هنرمند قفل‌ساز طراحی و ساخته شده است. گردن، سر و منقار پرنده از مفتول توپر تراشیده و فرم داده شده و سوراخی برای نمایان شدن چشم پرنده در آن ایجاد شده است. کشیدگی گردن، ساق‌پاها و منقار به وضوح نشان‌دهنده فرم لک‌لک بودن این قفل است، و طول منقار لک‌لک در این قفل به طور قابل توجهی اغراق شده است. بدن لک‌لک با استفاده از صفحه فلزی شکل داده شده است. تمامی اجزای این قفل از فلز فولاد ساخته شده‌اند و با بهره‌گیری از تکنیک‌های حرارت‌دهی، چکش‌کاری، جوشکاری و پرچ‌کاری به دقت فرم‌پذیری شده‌اند. عملکرد قفل به شیوه فنر توپیچ است؛ بدین معنا که برای باز کردن قفل، باید کلید را چندین بار بچرخانید تا زبانه به عقب کشیده شده و قفل باز شود. کلید این قفل نیز از فولاد ساخته شده است (تصویر ۱۵).

سمت راست، قفل ۵، فرم لک‌لک، سمت چپ، فرم خطی آن
تصویر ۱۵. قفل با فرم لک‌لک، فنر مارپیچ (نگارندگان)

۱-۲- قفل‌های حیوانی انتزاعی

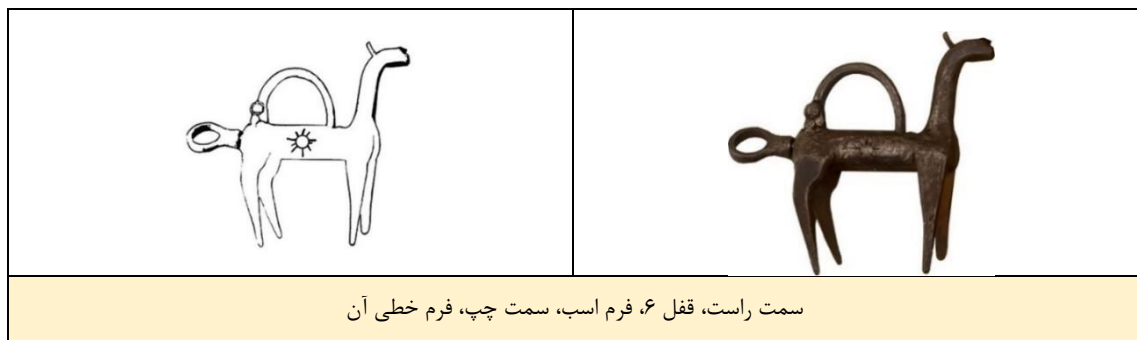
قفل‌های حیوانی انتزاعی با ساده‌سازی فرم حیوانات، به جای بازنمایی دقیق، ویژگی‌های اصلی آن‌ها را به صورت نمادین و کلی نمایش می‌دهند. این رویکرد هنری، جوهره حیوانات را به شکل خلاصه و فشرده بیان کرده و امکان تطبیق با سلیقه‌های متنوع را فراهم می‌سازد. این نوع طراحی نشان‌دهنده خلاقیت هنرمند در بیان مفاهیم پیچیده از طریق اشکال ساده است.

فرم اسب

اسب در آیین‌های دینی و اسطوره‌ای جایگاهی والا دارد و در باورهای کهن، نماد خورشید به‌شمار می‌رود؛ به گونه‌ای که به عنوان کشنده گردونه خورشید شناخته شده و برای خدای خورشید قربانی می‌شده است (شجاعی، ۱۳۹۸: ۱۰۰). در فرهنگ ایرانی و اساطیر کهن ملل مختلف، فرم اسب همواره مورد توجه بوده و در باورهای قومی، نمادی از نجابت، توان و آمادگی برای خدمت در زمان صلح و جنگ محسوب می‌شود. تداوم این معنا در آیین‌های اسلامی نیز قابل مشاهده است؛ چنان‌که در مراسم روز عاشورا، اسب ذوالجناح از برجسته‌ترین نمادهای مذهبی به‌شمار می‌رود. بر همین اساس، از اوایل دوران اسلامی ساخت

مقاله پژوهشی

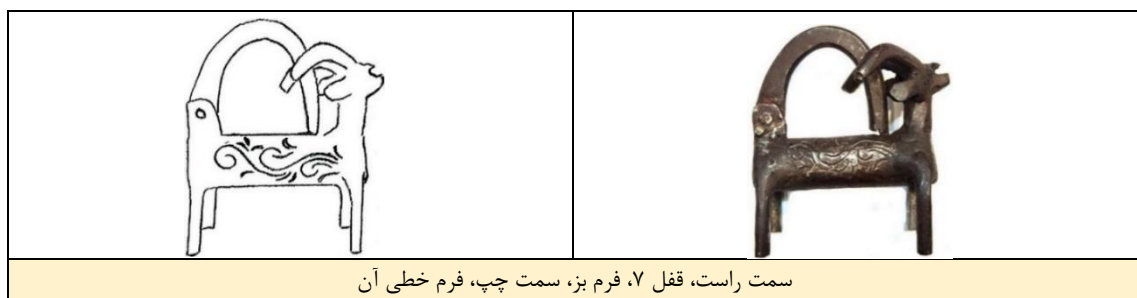
قفل‌هایی به شکل اسب رواج یافت و این سنت در دوره‌های صفویه و قاجار استمرار پیدا کرد (محمودی و احمدپناه، ۱۳۹۸: ۱۶۸-۱۶۹). قفل اسب با طراحی انتزاعی و ساده‌گرایانه از فولاد ساخته شده و بدنه آن به صورت لوله‌ای طویل با گردنی دراز و پاهایی کشیده طراحی شده است. این فرم ایستاده، نمایی خلاصه‌شده از پیکره اسب ارائه می‌دهد. کمانه چهاروجهی فولادی آن که به دقت تراش خورده، یادآور دم حیوان است. اجزای قفل با تکنیک‌های حرارت‌دهی، چکش کاری، جوشکاری و پرچ کاری شکل گرفته‌اند و عملکرد آن مبتنی بر سیستم فنر توپیچ است که با چرخاندن مکرر کلید، زبانه را آزاد کرده و قفل را باز می‌کند. بر سطح بدنه قفل، نقش دایره‌ای با خطوط شعاعی حکاکی شده است که می‌تواند بیانگر نماد خورشید باشد. این نقش‌مایه در پیوند با جایگاه اسطوره‌ای اسب به عنوان کِشنده گردونه خورشید، قابل تفسیر است (تصویر ۱۶).

تصویر ۱۶. قفل با فرم اسب، فنر مارپیچ (نگارندگان)

فرم بز

در این مجموعه، بز به عنوان نمادی از فراوانی و نگهبانی از درخت زندگی مطرح است و شاخ‌های آن دارای قدرتی جادویی پنهان تلقی می‌شوند. شاخ‌ها به شکل قوس‌دار، مشابه هلال ماه، نمایش داده شده‌اند که یادآور اعتقادات کهن مردم ایران است. بر اساس این باورهای باستانی، هلال ماه و شاخ‌های بز در نزول باران و تأمین آب و باروری زمین مؤثر بوده‌اند (حاتم، ۱۳۷۴، ۳۶۴). قفل به شکل بز نرجوان با شاخ‌های بلند، نمونه‌ای نادر از قفل‌های پیچی است که از ۱۴ قطعه آهن و با تکنیک‌های حرارت‌دهی، چکش کاری، جوشکاری و پرچ کاری ساخته شده است. بدنه لوله‌ای و پاهای استوانه‌ای، حیوان را در حالت ایستاده با سر و گردن متمایل و دهان باز نشان می‌دهد. کمانه به عنوان دم حیوان طراحی شده و شاخ‌ها ساده و بدون تزئین هستند. سازوکار قفل از نوع پیچی بوده و با چرخش چندباره کلید باز می‌شود. بر پایه نمادپردازی و نمونه‌های مشابه، این قفل به احتمال زیاد متعلق به منطقه آذربایجان است (احمدی‌ملکی، ۱۳۹۸: ۲۷۲) (تصویر ۱۷).

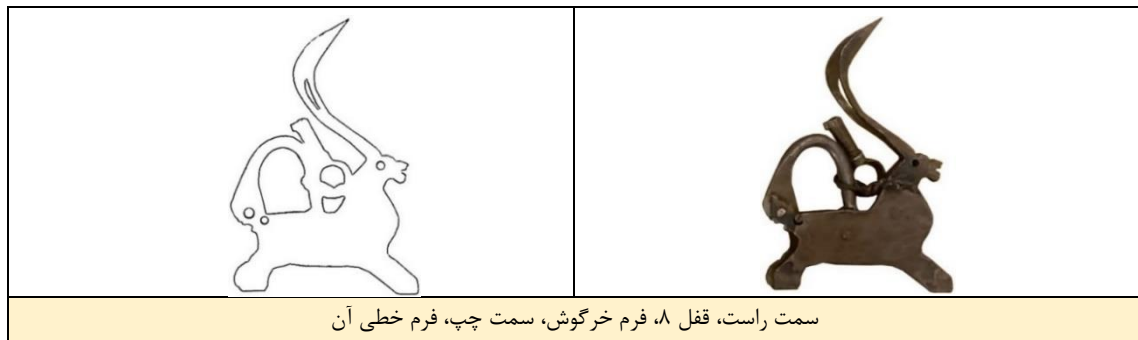

تصویر ۱۷. قفل با فرم بز، فنر مارپیچ (نگارندگان)

فرم خرگوش

مقاله پژوهشی

در این قفل، فرم خرگوش با گوش‌های بلند و پوزه تیز به‌خوبی نمایان است، و پاهای خرگوش به‌گونه‌ای طراحی شده‌اند که حرکت آن را به تصویر بکشند. تمامی اجزا از فلز فولاد ساخته شده و با بهره‌گیری از تکنیک‌های حرارت‌دهی، چکش‌کاری، جوشکاری و پرچ‌کاری به‌دقت شکل‌گیری شده‌اند. کمانه قفل، همانند سایر نمونه‌های این مجموعه، به‌عنوان دم حیوان طراحی شده است. عملکرد قفل به‌صورت فنر توپیچ است (تصویر ۱۸).

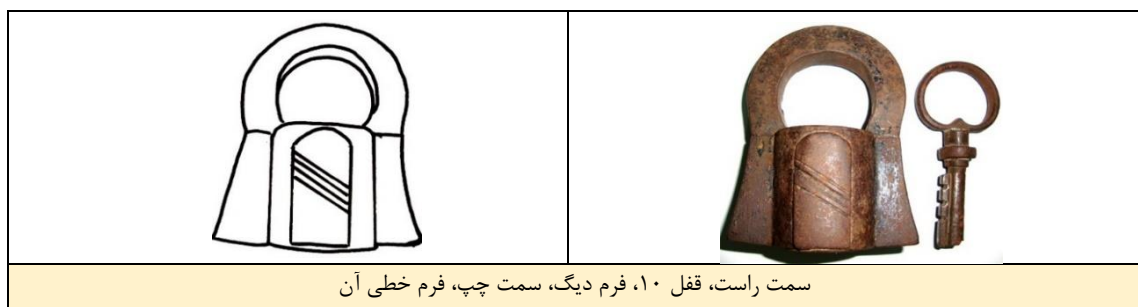
سمت راست، قفل ۸، فرم خرگوش، سمت چپ، فرم خطی آن
تصویر ۱۸. قفل با فرم خرگوش، فنر مارپیچ (نگارندگان)

۲- قفل‌های ظرف‌گون

فرم‌های ظرف‌گون یا شی‌گون قفل‌هایی هستند که به فرم دیگ، کیف، جام و یا صندوقچه ساخته شده‌اند.

فرم دیگ

این قفل به دلیل شباهت فرمی به دیگ، طبق نام‌گذاری مشابه در کتاب قفل‌های ایران نوشته پرویز تناولی، به این نام شناخته شده است. بدنه قفل بزرگ و استوانه‌ای بوده و در دو طرف آن باله‌هایی دوزنقه‌ای با انحنا ملایم دیده می‌شود. بازوی قفل به شکل Ω و با مقطع مربع ساخته شده و به‌صورت لولادار به بدنه متصل است، به‌گونه‌ای که دو سر آن درون بدنه درگیر می‌شوند. وجود برجستگی مستطیلی بر روی بدنه جنبه تزئینی دارد و جای کلید در زیر بدنه تعبیه شده است. این قفل از جنس آهن و با سازوکار کام و زبانه ساخته شده است (تصویر ۱۹).

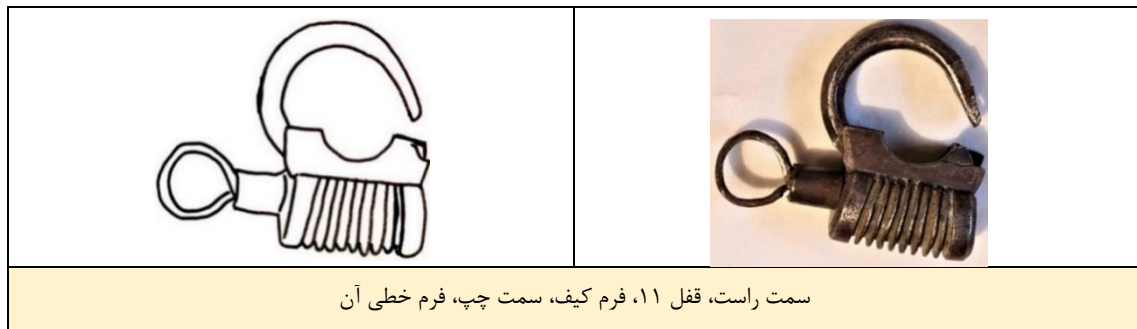

سمت راست، قفل ۱۰، فرم دیگ، سمت چپ، فرم خطی آن
تصویر ۱۹. قفل با فرم دیگ، فنر کام و زبانه (نگارندگان)

فرم کیف

این قفل از آهن یا فولاد ریخته‌گری شده و دارای بدنه استوانه‌ای با شیارهای عمودی است. سازوکار آن مبتنی بر فنر مارپیچ بوده و بازوی قفل در بالای بدنه قرار می‌گیرد. بدنه با شیارهای عمیق شبیه پره‌های رادیاتور تزئین شده و پایه بازو به شکل زین اسب طراحی شده است. بازوی قفل به شکل نیم‌دایره با مقطع دایره‌ای ساخته شده است (تصویر ۲۰).

مقاله پژوهشی

سمت راست، قفل ۱۱، فرم کیف، سمت چپ، فرم خطی آن
تصویر ۲۰. قفل با فرم کیف، فنر مارپیچ (نگارندگان)

فرم بخو

قفل فرم بخو^۱ با هدف مهار و به‌اسارت کشیدن انسان یا حیوان طراحی شده و دارای بدنه‌ای استوانه‌ای همراه با دو فرم دایره‌ای یا بیضی‌شکل است. وجود زنجیر متصل به قفل نشان‌دهنده کاربرد آن در بستن پای مرکب، به‌ویژه اسب، می‌باشد. سازوکار قفل از نوع فنر توپیچ است و در یکی از نمونه‌ها، استفاده از فلز برنج و زنجیری نسبتاً بلند، کاربرد عملی آن را در مهار حیوان تقویت می‌کند (تصویر ۲۱). اصطلاح «قفل بخو» که به قفل‌های لوله‌ای اطلاق می‌شود، برگرفته از کاربرد این گونه قفل‌ها در بستن مرکب‌هاست (احمدی‌ملکی، ۱۳۹۸: ۲۶۸).

سمت راست، قفل ۱۲، فرم بخو، سمت چپ، فرم خطی آن
تصویر ۲۱. قفل با فرم بخو، فنر مارپیچ (نگارندگان)

۳- قفل‌های هندسی

قفل‌های هندسی از اشکال دایره، مربع، مستطیل و ترکیبات آن‌ها الهام گرفته‌اند که هرکدام نمادهای فرهنگی و اساطیری خاصی دارند؛ برای مثال، دایره نماد حرکت و الوهیت و مربع نماد ثبات و استقرار است. قفل‌سازان با توجه به فرهنگ و ذوق هنری خود، انواع قفل‌های هندسی در اشکال و اندازه‌های متنوع برای کاربردهای مختلف ساخته‌اند که شامل دسته‌بندی‌هایی مانند دایره‌ای، چهارگوش، استوانه‌ای و چندوجهی می‌شود.

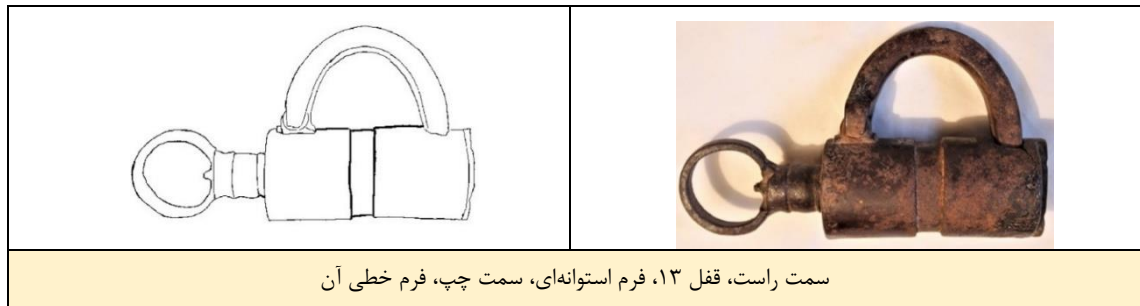
فرم استوانه‌ای

این قفل دارای بدنه‌ای استوانه‌ای از جنس آهن است که در میانه آن شیار دیده می‌شود. طول بدنه نسبتاً کوتاه و قطر آن بیشتر بوده و قفل از نوع پیچی ساده محسوب می‌شود. ویژگی شاخص این قفل، شیوه اتصال بازو به بدنه است؛ به‌گونه‌ای که به‌جای لولا، حلقه‌ای در بازو و روی بدنه تعبیه شده که به‌صورت زنجیری در یکدیگر قرار گرفته و نقش لولا را ایفا

^۱. بخو، نام محلی در ایران برای قفل‌های مورد استفاده در مهار اسب، قاطر و دیگر مرکب‌ها است.

مقاله پژوهشی

می‌کند. این ساختار، ضمن افزایش استحکام، به زیبایی فرمی قفل نیز افزوده است. بازوی قفل به شکل نیم‌دایره و با مقطع چهارگوش ساخته شده است (تصویر ۲۲).

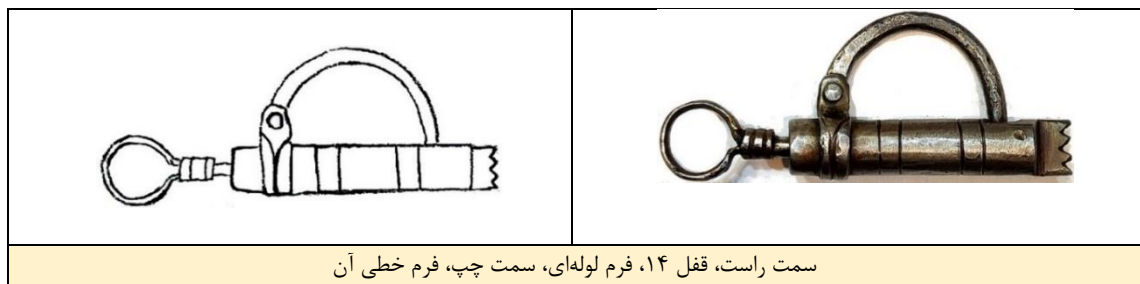

سمت راست، قفل ۱۳، فرم استوانه‌ای، سمت چپ، فرم خطی آن

تصویر ۲۲. قفل با فرم استوانه‌ای، فنر مارپیچ (نگارندگان)

فرم لوله‌ای

قفل لوله‌ای افقی این مجموعه از فولاد ساخته شده و دارای شیارهایی در اطراف مقطع لوله‌ای و منتهی شدن به یک زائده مستطیل‌شکل با یک ضلع دندانه‌دار است. پایه بازو به شکل طوقی دور بدنه کشیده شده و بازوی قفل با میخ پرچی محکم و زیبا به پایه لولا شده است. بازو به شکل نیم‌دایره با مقطع چهارگوش و پخ ساخته شده که در انتها به مقطع دایره‌ای تبدیل می‌شود. سازوکار این قفل بر پایه فنر مارپیچ است (تصویر ۲۳).

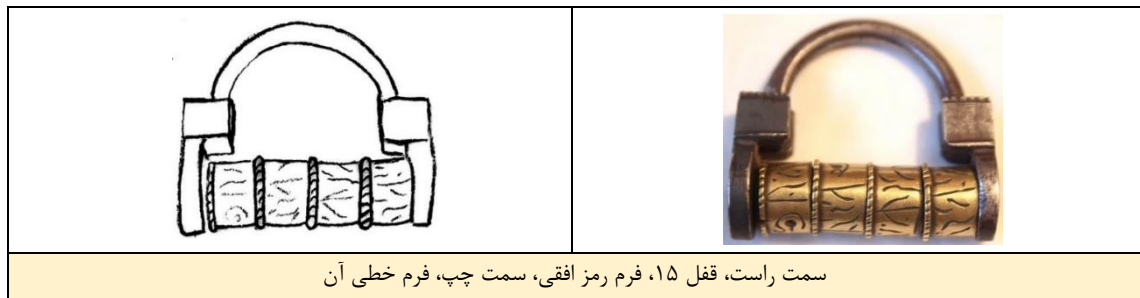
سمت راست، قفل ۱۴، فرم لوله‌ای، سمت چپ، فرم خطی آن

تصویر ۲۳. قفل با فرم لوله‌ای، فنر مارپیچ (نگارندگان)

قفل رمزی به فرم چهارضلعی

قفل رمزی چهارضلعی نوعی قفل بدون کلید است که با تنظیم مهره‌های چرخان باز می‌شود. این قفل به شکل چهارضلعی ساخته شده و بدنه‌ای لوله‌ای با شکاف سراسری دارد که به بازوی سمت چپ متصل می‌شود. اضلاع بالا و قائم سمت چپ و راست به عنوان بازوهای قفل عمل می‌کنند. چهار مهره برنجی با حروف و علامت‌های مشخص روی محور توخالی لوله نصب شده و قابلیت چرخش دارند. بازوی چپ در پایین به محور مهره‌ها و در بالا به بازوی افقی وصل است، در حالی که بازوی راست در پایین به شاخک دندانه‌دار و در بالا به بازوی افقی متصل می‌شود. برای باز کردن قفل، حروف رمز روی مهره‌ها باید با علامت‌های بازوها هم‌راستا شوند تا شکاف‌های مهره‌ها با شاخک بازوی راست مطابقت پیدا کرده و قفل باز شود. برای بستن، حروف رمز دوباره چرخانده می‌شوند و شاخک در محور قرار می‌گیرد. رمز این قفل ثابت و غیرقابل تغییر است (تصویر ۲۴).

مقاله پژوهشی

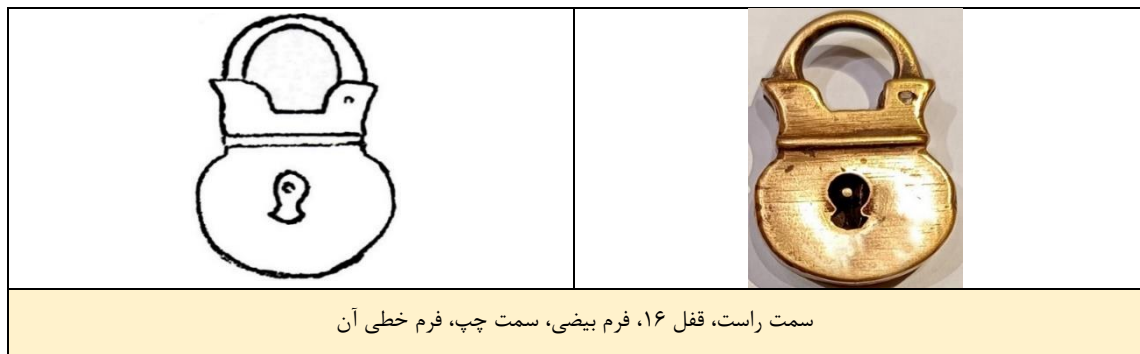

سمت راست، قفل ۱۵، فرم رمز افقی، سمت چپ، فرم خطی آن

تصویر ۲۴. قفل با فرم رمزی (نگارندگان)

قفل بیضی

این قفل کوچک از برنج ساخته شده و دارای بدنه بیضی‌شکل با مکانیزم فتر خمیده است. پایه‌های بازوی آن به شکل دوزنقه‌ای دوشاخه با لبه‌های منحنی و برجسته طراحی شده‌اند. بازو به صورت طاقی با مقطع دایره‌ای و دو سر تقویت‌شده ساخته شده و جای کلید در پایین به شکل قوسی پهن تعبیه شده است (تصویر ۲۵).

سمت راست، قفل ۱۶، فرم بیضی، سمت چپ، فرم خطی آن

تصویر ۲۵. قفل با فرم هندسی ترکیبی، فتر خمیده (نگارندگان)

فرم طلسمی

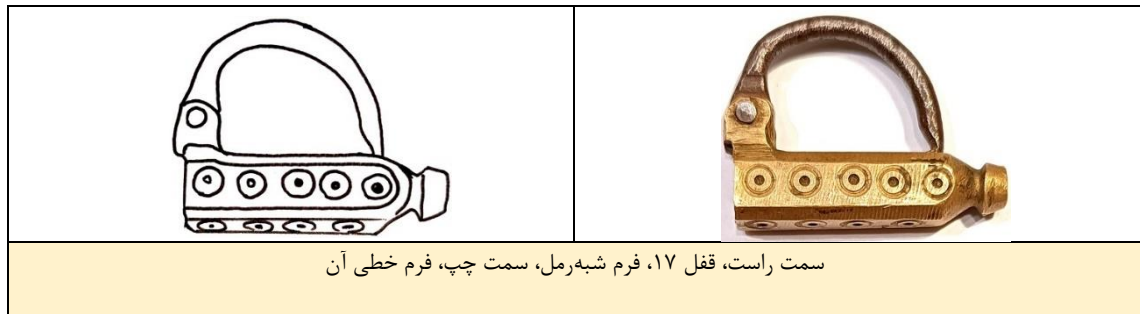
برخی قفل‌ها افزون بر کارکرد فیزیکی، با اهداف اعتقادی و آیینی و به‌ویژه برای بخت‌گشایی مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند. این قفل‌ها بیشتر بار معنایی دارند تا شباهت ظاهری.

قفل به فرم رمل

در تعریفی کلی از «علم رمل» می‌توان گفت که این علم مبتنی بر نظامی از حروف و اشکال است که بر اساس خط و نقطه سامان می‌یابد و در چارچوب باورهای عامه برای مقاصد پیش‌گویی و گشایش امور به کار می‌رود (زارعی و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۲۱). قفل‌های شب نیز در همین بستر فکری قابل تحلیل‌اند و پیوندی میان ساختار مادی قفل و معانی نمادین و آیینی برقرار می‌کنند. این قفل دارای بدنه‌ای برنجی و ریخته‌گری‌شده با فرم کلی مکعب‌مستطیل است که سطح آن با تزئینات دایره‌وار و دوایر متحدالمرکز پوشیده شده است. مقطع بدنه چهارگوش بوده و در بخش پایینی با ایجاد پُخ به شکل شش‌ضلعی درمی‌آید و به دنباله‌ای گنبدی‌شکل ختم می‌شود. بر روی بدنه، سوراخی چهارگوش برای ورود کلید تعبیه شده که با صفحه‌ای فولادی پوشانده می‌شود. بالای سوراخ کلید، برگه‌ای لولادار قرار دارد که به کمانه قفل متصل است. کمانه از فولاد ساخته شده و انتهای آزاد آن در سوراخ تعبیه‌شده در سوی دیگر بدنه قرار می‌گیرد. تزئینات این قفل عمدتاً به دوایر متحدالمرکز محدود می‌شود که ترکیب آن‌ها نظامی هندسی و ظاهری نمادین ایجاد می‌کند. همین ویژگی سبب شده است که

مقاله پژوهشی

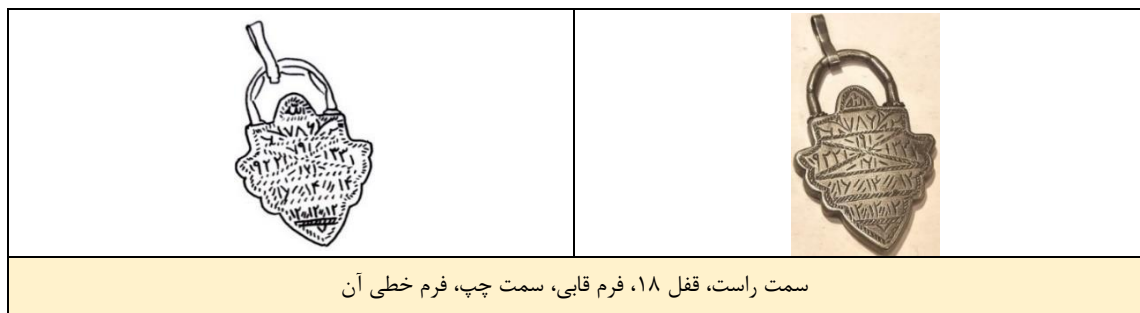
به گفته تناولی: «گروه کوچکی از قفل‌ها شباهتی به رمل دارند و روی آن‌ها به شیوه رمل طالع‌بینان با دوایر متداخل و درهم تزئین شده است» (تனால்، ۱۳۸۶: ۱۳۸). بر همین اساس، این قفل‌ها با عنوان «طلسمی» شناخته می‌شوند (تصویر ۲۶).

تصویر ۲۶. قفل با فرم شبه رمل، فتر ماریچ (نگارندگان)

قفل قابی

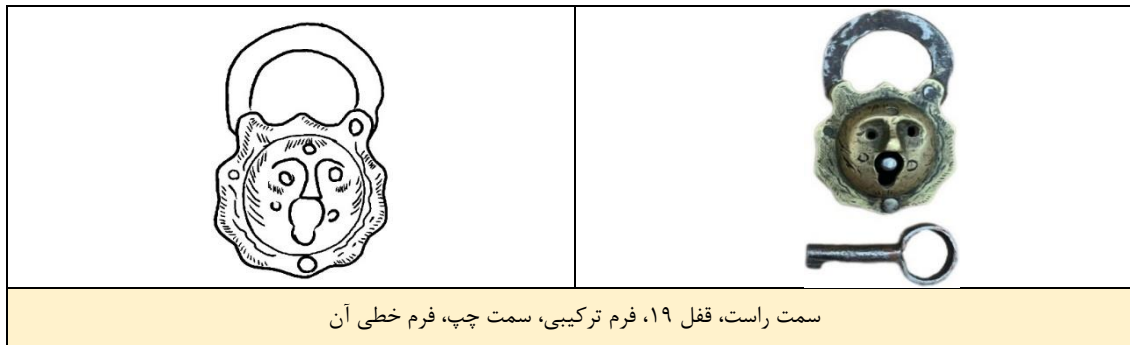
قفل با فرم قابی، ساختاری الهام‌گرفته از قاب‌های تزئینی نقوش سنتی دارد که فضای داخلی آن با نقوش نمادین آراسته شده است. این قفل نه با هدف تأمین امنیت، بلکه با کارکردی اعتقادی و فرهنگی ساخته شده و بیشتر پاسخ‌گوی نیازهای روحی و باورهای نمادین سازنده و استفاده‌کننده است. بدنه قفل از نقره ساخته شده و با اعداد و حروف ابجد، خطوط مورب، زیگزاگ، افقی و عمودی و در مجموع نقوشی با ماهیت طلسمی تزئین شده است. کمانه به بدنه لحیم شده و فاقد سازوکار مکانیکی و فنربندی فعال است؛ از این‌رو قفل بیشتر به صورت آویز و با الهام از فرم قفل‌های طلسمی کاربرد داشته است (تصویر ۲۷).

تصویر ۲۷. قفل با فرم قابی، بدون فنربندی و دستگاهی (نگارندگان)

۴- فرم ترکیبی

قفل ترکیبی انسان و شیر با کمانه و کلید فولادی ساخته شده و از استحکام بالایی برخوردار است. سطح بیرونی قفل با خطوط اریب تزئین شده و مهره‌های سنگی که در ناحیه چشم و پیشانی قرار داشته‌اند، در گذر زمان افتاده‌اند؛ از این‌رو این بخش‌ها اکنون بدون تزئینات سنگی دیده می‌شوند. بازوی قفل با مقطع بیضی طراحی شده و به صورت خمیده و مشابه فرم Ω شکل گرفته است. این قفل از برنج ساخته شده و بدنه و اهرم آن به صورت سه‌تکه پرچ شده‌اند. اجزای داخلی قفل از ورقه‌های فولادی مقاوم تشکیل شده و سازوکار آن بر اساس فتر خم عمل می‌کند (تصویر ۲۸).

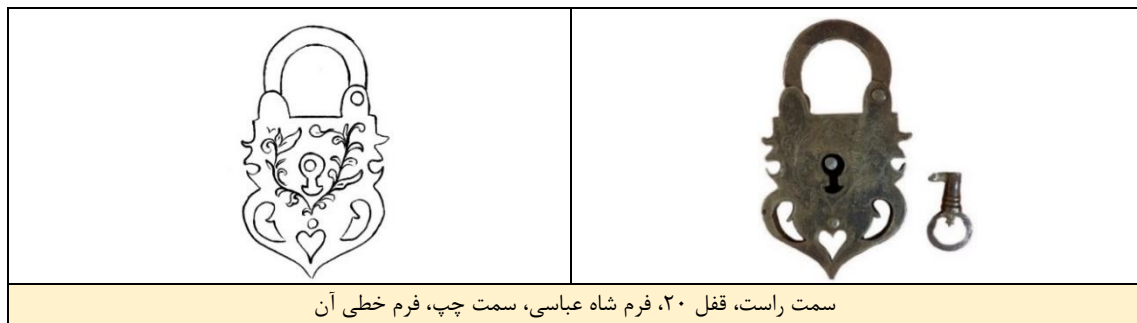
تصویر ۲۸. قفل با فرم ترکیبی، فنر خمیده (نگارندگان)

۶- قفل‌های گیاهی

قفل‌هایی که از نقوش گیاهی و طرح‌های سنتی الهام گرفته‌اند.

فرم شاه‌عباسی

یکی از زیباترین و جالب‌ترین نمونه‌های این قفل، یک قفل فولادی است که نه تنها دو طرف آن با نقوش ختایی تزئین شده است، بلکه خود قفل نیز به شکل ترنج طراحی شده است. در داخل این ترنج، تزئیناتی به شکل قلب و فرم اشکی بریده شده‌اند که زیبایی و ظرافت خاصی به قفل می‌بخشند. بازوی قفل در این نمونه نیز به شکل نیم‌دایره‌ای با مقطع چهارگوش ساخته شده است (تصویر ۲۹).

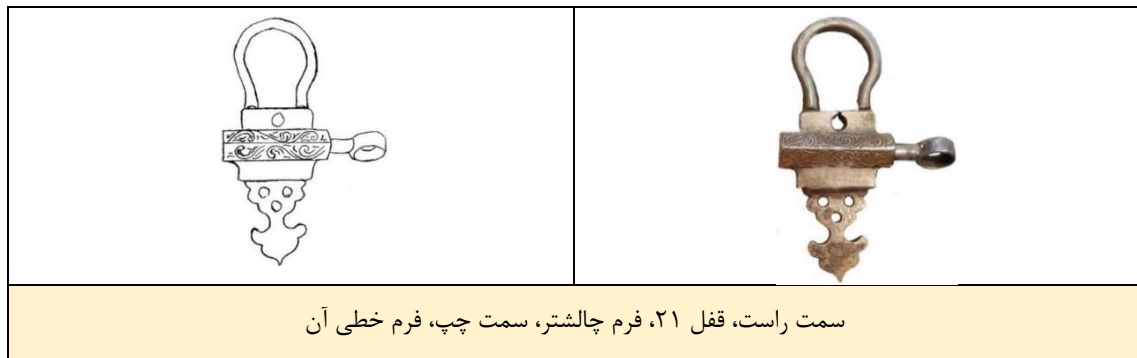

تصویر ۲۹. قفل با فرم شاه‌عباسی، فنر خمیده (نگارندگان)

۷- قفل‌های غیر پیکره‌ای

فرم چالستر

بدنه قفل از یک مکعب مستطیل در وسط و دو مستطیل در بالا و پایین آن ساخته شده است که با تکنیک فورج و از فلز فولاد تهیه شده‌اند. پایه قفل به گونه‌ای طراحی شده که از نظر ابعاد و شکل با بدنه قفل هماهنگی دارد. اندازه این پایه به نسبت یک‌به‌سه ارتفاع کل قفل انتخاب شده است تا تعادل و زیبایی مطلوبی میان پایه و بدنه قفل برقرار شود. دسته قفل به شکل نعل اسب طراحی شده که استفاده از آن را آسان‌تر و راحت‌تر می‌کند. همچنین، دسته و بدنه قفل از یک جنس مشابه ساخته شده‌اند تا هماهنگی لازم در ظاهر میان پایه و بدنه قفل حفظ شود. برای تزئین قفل، نقوش اسلیمی به‌طور زیبا و هنرمندانه بر روی بدنه قفل حک شده است. یک تاج با طراحی گیاهی انتزاعی در پایین قفل نصب شده که به زیبایی و شکوه قفل افزوده است. سازوکار این قفل از نوع فنر مارپیچ است (تصویر ۳۰).

سمت راست، قفل ۲۱، فرم چالستر، سمت چپ، فرم خطی آن

تصویر ۳۰. قفل با فرم چالستر، فنر مارپیچ (نگارندگان)

جدول ۲- تحلیل فرمی قفل‌های مجموعه سربابی اقدم (نگارندگان)

رده فرمی	زیرگونه	ساز و کار فنی	جنس فلز	ویژگی‌های شاخص	توضیح تحلیلی
حیوانی	شیر، اسب، بز، خرگوش، پرنده، فیل، گربه	فنر برگ، فنر مارپیچی	آهن، برنز، فولاد	بازنمایی مستقیم پیکره جانوری با تأکید بر فرم کامل یا اجزای شاخص آن	این گروه نشان می‌دهد که قفل در این مجموعه، افزون بر کارکرد حفاظتی، واجد ارزش نمادین و نمایشی نیز بوده است.
ظرف‌گون	دیگ، کیف/کیسه، کیسه‌دستی، صندوقچه‌مانند	فنر مارپیچی، زبانه‌وشیار، بدون فنر	برنج، فولاد، آهن	شباهت به اشیای روزمره یا آیینی، با بدنه‌ای محصور و مشخص	این گونه‌ها نشان می‌دهند که فرم‌های آشنا در قفل‌سازی بازتولید شده و شیء را میان کاربرد و نمایش قرار داده‌اند.
هندسی	استوانه‌ای، لوله‌ای	فنر مارپیچی	آهن، فولاد، برنج	ساختار ساده، انتزاعی و فاقد بازنمایی مستقیم پیکره	غلبه‌ی فرم‌های هندسی بیانگر اولویت یافتن ساختار و کارکرد در برابر شمایل‌پردازی است.
طلمسی/نمادین	طلسم‌گون، رمزی، قاب‌مانند	فنر مارپیچی، فنر برگ بدون فنر	برنج، برنز، آهن	فرم دارای بار معنایی، آیینی یا حفاظتی	در این رده، فرم به‌مثابه حامل معنا عمل می‌کند و قفل از ابزار صرف به شیئی با کارکرد اعتقادی و حفاظتی تبدیل می‌شود.
ترکیبی	ترکیب حیوانی-هندسی، ترکیب چند فرم	فنر برگ، فنر مارپیچی	برنج، فولاد، آهن	آمیختگی دو یا چند منبع فرمی در یک شیء واحد	فرم ترکیبی نشان‌دهنده‌ی انعطاف‌پذیری قفل‌ساز در ترکیب سنت‌های بصری و فنی است.
گیاهی/اسلیمی	شاه‌عباسی، عناصر گیاهی	فنر برگ، فنر مارپیچی	برنج، برنز	برگرفته از سنت نقش‌مایه‌های گیاهی و تزئینی	این رده پیوند قفل‌سازی با سنت‌های تزئینی ایرانی را آشکار می‌کند و نشان می‌دهد که نقش‌مایه‌های گیاهی در انتقال هویت هنری نقش داشته‌اند.
غیرپیکره‌ای	بدون شباهت مستقیم به	بدون فنر	آهن، فولاد	تأکید بر کارکرد و ساختار، با حداقل	در این دسته، حذف شباهت تصویری نشان می‌دهد که

مقاله پژوهشی

موجود زنده یا شیء خاص	زیانه‌وشیار	شمایل‌پردازی	قفل می‌تواند به‌عنوان شیئی کاملاً فنی تعریف شود.
-----------------------	-------------	--------------	--

جدول ۲ نشان می‌دهد که قفل‌های مجموعه سرابی اقدم تنها از منظر شکل ظاهری قابل تفکیک نیستند، بلکه هر رده فرمی در پیوندی مستقیم با سازوکار فنی، جنس فلز و سطحی از معناپردازی فرهنگی و نمادین شکل گرفته است. از این منظر، گونه‌شناسی فرمی در این پژوهش به ابزاری برای خوانش هم‌زمان کارکرد، زیبایی و ذهنیت فرهنگی دوره قاجار تبدیل می‌شود.

نقوش قفل‌های قاجاری موجود در مجموعه سرابی اقدم

نقوش قفل‌های سرابی اقدم را می‌توان در سه گروه اصلی گیاهی، هندسی و نوشتاری طبقه‌بندی کرد. در میان آن‌ها، نقوش گیاهی به‌ویژه در قالب اسلیمی، ختایی، شاه‌عباسی و صورت‌های انتزاعی برگ و شاخه، بیشترین حضور را دارند و استمرار سنت آرایه‌پردازی در هنرهای فلزی ایران را بازتاب می‌دهند. این نقوش، علاوه بر ارزش تزئینی، نشان‌دهنده تداوم ذوق زیبایی‌شناختی ایرانی در پیوند با سنت هنر اسلامی-ایرانی هستند. نقوش هندسی نیز بخش مهمی از تزیینات این قفل‌ها را تشکیل می‌دهند و شامل دایره، دایره‌های متحدالمرکز، خطوط مستقیم و شکسته، مربع، چهارضلعی و ترکیبات متقارن هستند. این نقوش افزون بر ایجاد نظم بصری، به ساختار، انسجام و منطق فنی اثر نیز دلالت دارند و در برخی نمونه‌ها با کارکردی رمزی و طلسمی همراه شده‌اند. نقوش نوشتاری از دیگر مؤلفه‌های مهم این مجموعه‌اند و به‌ویژه در نمونه‌های رمزی و قابی شکل مشاهده می‌شوند. این عناصر می‌توانند شامل حروف، اعداد، علامات ابجد، نشانه‌های رمزی یا واژگان دعایی و مقدس باشند. حضور این نقوش نشان می‌دهد که نوشتار در قفل‌های قاجاری صرفاً ابزار بیان لفظی نیست، بلکه بخشی از سازوکار معنابخش و حفاظتی شیء به‌شمار می‌آید. در مجموع، هم‌نشینی این سه دسته نقش نشان می‌دهد که قفل‌های سرابی اقدم در مرز میان هنر، صنعت و اعتقاد شکل گرفته‌اند. از این‌رو، نقش در این مجموعه نه عنصری حاشیه‌ای، بلکه یکی از مؤلفه‌های اصلی در تولید معنا، هویت و ارزش هنری قفل در دوره قاجار است (جدول ۳).

جدول ۳- ویژگی‌ها و تحلیل نقوش قفل‌های مجموعه سرابی اقدم (نگارندگان)

دسته نقش	زیرگروه‌ها	ویژگی‌های صوری	دلالت تحلیلی
گیاهی	اسلیمی، ختایی، شاه‌عباسی، برگ و شاخه انتزاعی	خطوط نرم و پیوسته، حرکت مارپیچی، تقارن تزئینی، گرایش به انتزاع	استمرار سنت آرایه‌پردازی ایرانی و پیوند با زیبایی‌شناسی هنر اسلامی-ایرانی
هندسی	دایره، دایره‌های متحدالمرکز، مربع، چهارضلعی، خطوط شکسته و متقارن	نظم، تکرار، تناسب، وضوح ساختاری، ترکیب سطوح و حجم‌ها	القای استحکام، انسجام و سامان‌یافتگی بصری؛ گاه دارای کارکرد رمزی
نوشتاری	حروف، اعداد، واژگان دعایی	حضور خط به‌مثابه عنصر تزئینی و معنایی، اغلب در پیوند با هندسه	تبدیل قفل به شیئی حامل معناهای اعتقادی، دعایی و حفاظتی
رمزی/طلسمی	دوایر متداخل، نشانه‌های عددی، ترکیبات ابجدی، علائم رمزی و خاص	ساختارهای رمزآلود و معناگرا، گاه درهم‌تنیده با نوشتار و هندسه	پیوند با باورهای حفاظتی، دفع بلا و کارکردهای تعویذی

مقاله پژوهشی

ترکیبی	هم‌نشینی گیاهی، هندسی و نوشتاری	تلفیق چند لایه نقش در یک شیء واحد	افزایش پیچیدگی بصری و غنای معنایی؛ بازتاب هم‌زمان زیبایی، صنعت و اعتقاد
--------	---------------------------------	-----------------------------------	---

نقوش گیاهی و هندسی بیشترین بسامد را دارند، اما حضور نقوش نوشتاری و رمزی نشان می‌دهد که قفل‌های سرابی‌ا قدم صرفاً اشیای تزئینی نیستند، بلکه حامل لایه‌هایی از معنا، باور و کارکرد فرهنگی نیز هستند. از این رو، نقش در این آثار بخشی از منطق ساخت و هویت هنری قفل در دوره قاجار به شمار می‌آید.

جدول ۴- تحلیل قفل‌های سرابی‌ا قدم (نگارندگان)

قفل‌های مجموعه سرابی‌ا قدم	محور تحلیل
تنوع فرمی	تنوع فرمی بسیار چشمگیر؛ حضور گسترده قفل‌های حیوانی، ظرف‌گون، هندسی، طلسمی، ترکیبی، گیاهی، غیرپیکره‌ای.
رابطه فرم و معنا	پیوند میان فرم و معنا بسیار پررنگ است؛ فرم‌ها غالباً حامل دلالت نمادین، اعتقادی یا نمایشی‌اند.
سازوکار فنی	حضور هم‌زمان چند سازوکار مانند فتر برگ، فتر مارپیچ، کام‌وزبانه و بدون فتر.
جنس فلز	استفاده از برنج، فولاد، آهن و در برخی موارد نقره؛ تنوع ماده نسبتاً بالاست.
سطح تزئین	تزیینات متنوع، با حضور نقوش گیاهی، هندسی، نوشتاری، رمزی و ترکیبی.
غنای نمادین	قفل‌ها نه فقط ابزار امنیتی، بلکه حامل معناهای طلسمی، هویتی و زیبایی‌شناختی‌اند.
پیوند با ذوق دوره	بازتاب روشن ذوق قاجاری در ترکیب نمایش، زینت و کارکرد.
وضعیت مجموعه‌ای	مجموعه سرابی‌ا قدم به دلیل انسجام نسبی و تنوع بالای نمونه‌ها ظرفیت مناسبی برای گونه‌شناسی دارد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که قفل‌های فلزی مجموعه سرابی‌ا قدم تبریز را نمی‌توان تنها در مقام ابزارهای حفاظتی فهم کرد، بلکه باید آن‌ها را به‌مثابه اشیای فرهنگی-هنری چندلایه در نظر گرفت که در آن‌ها کارکرد، زیبایی و معنا درهم‌تنیده‌اند (جدول ۴). از حیث گونه‌شناسی فرمی، قفل‌ها به گروه‌های حیوانی، ظرف‌گون، هندسی، طلسمی، ترکیبی، گیاهی و غیرپیکره‌ای قابل طبقه‌بندی هستند. این نظم فرمی نشان می‌دهد که انتخاب شکل در قفل‌سازی قاجاری امری تصادفی نبوده، بلکه بر پایه منطق‌های بصری، نمادین و فنی شکل گرفته است. از سوی دیگر، بررسی سازوکارها و جنس فلز نشان می‌دهد که فرم قفل‌ها با ماده و مکانیزم ارتباط مستقیم داشته است. حضور هم‌زمان فتر خاردار، فتر مارپیچ، سازوکار کام و زبانه، و نمونه‌های فاقد فتربندی، در کنار کاربرد فلزاتی چون آهن، فولاد، برنج و نقره، بیانگر آن است که صنعتگران قاجاری بسته به کارکرد، سطح امنیت مورد انتظار، و ارزش نمادین اثر، راه‌حل‌های فنی متفاوتی برگزیده‌اند. در نتیجه، گونه‌شناسی قفل‌ها صرفاً رده‌بندی ظاهری نیست، بلکه روشی برای آشکار کردن نسبت میان منطق ساخت، اقتصاد ماده، و بیان هنری در

مقاله پژوهشی

فرهنگ مادی قاجار است. تحلیل نقش‌مایه‌ها نیز نشان می‌دهد که قفل‌های مجموعه سرابی‌ا قدم حامل نظامی از نشانه‌ها و ارجاعات فرهنگی‌اند. غلبه نقوش هندسی، اسلیمی و عناصر نوشتاری در کنار استفاده از فرم‌های رمزی و طلسمی، حکایت از آن دارد که قفل در این دوره واجد کارکردی فراتر از امنیت بوده و به سطحی از معناپردازی اعتقادی و آیینی نیز ارتقا یافته است. از همین رو، قفل‌های حیوانی، رمزی و قابی، نه صرفاً نمونه‌هایی تزئینی، بلکه اشیایی هستند که نگرش انسان قاجاری به حفاظت، خوش‌یمنی، دفع خطر و نمایش منزلت را بازتاب می‌دهند.

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد قفل‌های دوره قاجار مجموعه سرابی‌ا قدم تبریز نمونه‌ای شاخص از هم‌نشینی کارکرد، فناوری و معنا در هنرهای صناعی ایران هستند. این قفل‌ها از نظر فرمی به گروه‌های حیوانی، ظرف‌گون، هندسی، طلسمی، ترکیبی، گیاهی و غیرپیکره‌ای قابل طبقه‌بندی هستند که هر یک بر مبنای نسبت خاصی میان فرم و سازوکار سازمان یافته‌اند. بدین ترتیب، تنوع مشاهده‌شده در این مجموعه نه نشانه پراکندگی، بلکه بازتاب نظامی منسجم از ذوق هنری، دانش فنی و جهان‌بینی فرهنگی دوره قاجار است. تنوع گونه‌های فرمی و نقشی، چه در قالب عناصر رمزی و نوشتاری و چه در قالب قفل‌های تصویری حیوانی، گواهی بر آگاهی صنعتگران قاجاری از ظرفیت‌های نمادین فرم و نقش و بهره‌گیری از آن‌ها برای بیان مفاهیمی چون حفاظت، قدرت، امید، زایش و گشایش است. انتخاب حیواناتی چون شیر (نماد قدرت و حفاظت)، اسب (نماد نجابت و حرکت)، بز (نماد فراوانی و باروری) و لک‌لک (نماد زایش و خوش‌یمنی) ریشه در سنت نمادپردازی دیرپای فرهنگ ایرانی داشته و در دوره قاجار تداوم یافته است. از منظر تاریخی و فرهنگی، این قفل‌ها نشان می‌دهند که صنعت قفل‌سازی در دوره قاجار از سطح ابزارسازی صرف فراتر رفته و به عرصه‌ای برای بیان نمادین، آرایه‌پردازی و تجسم باورها تبدیل شده است. در این میان، فرم‌های حیوانی با تکیه بر سنت نمادپردازی ایرانی، و فرم‌های رمزی و طلسمی با اتکا بر باورهای عامه و گرایش‌های اعتقادی، جایگاهی برجسته یافته‌اند. همچنین، حضور فلزاتی چون آهن، فولاد، برنج و نقره و به‌کارگیری شیوه‌هایی مانند ریخته‌گری، چکش‌کاری، فورج، لحیم‌کاری، جوش‌کاری و پرچ‌کاری نشان می‌دهد که انتخاب ماده و روش ساخت تابعی از کارکرد، دوام، و ارزش بصری اثر بوده است. در نهایت، این پژوهش نشان می‌دهد که قفل‌های سرابی‌ا قدم را باید بخشی از میراث مادی و معنوی قاجار دانست؛ میراثی که در آن امنیت، زیبایی و معنا در یک شیء واحد تبلور یافته‌اند.

تضاد منافع

بدین‌وسیله نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ نفع متقابلی از انتشار این مقاله ندارند.

تشکر و قدردانی (اختیاری)

نویسندگان از جناب آقای رضا سرابی‌ا قدم مجموعه‌دار خصوصی تبریز که بدون هیچ‌گونه چشم‌داشتی مجموعه قفل‌هایشان را جهت بررسی و عکاسی در اختیار قرار داده‌اند سپاسگزاری می‌نمایند.

مقاله پژوهشی

منابع

ابراهیمی‌ناغانی، حسین و رفیعی‌طاقانکی، کبری، ۱۴۰۰، تحلیلی بر زیبایی و کارکردهای معنایی قفل‌های مجسمه‌گونه ایرانی (نمونه موردی: قفل چالستر)، دو فصلنامه‌ی هنرهای صناعی، ۵(۲)، صص: ۱۲۹-۱۴۲. [Doi: 10.52547/jic.5.2.9.142-129](https://doi.org/10.52547/jic.5.2.9.142-129)

<http://jih-tabriziau.ir/article-1-182-fa.html>

ابراهیمی‌ناغانی، حسین و یزدان پناه، سارا، ۱۳۸۷. قفل چالستر، شیوه‌ی ساخت، زیبایی و آسیب شناسی. مجله کتاب ماه هنر، (۱۱۹)،

<http://noo.rs/c2xN0.91-88>

احسانی، محمدتقی، ۱۳۸۶، هفت هزار سال هنر فلزکاری در ایران، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.

احمدی ملکی، رحمان، ۱۳۹۸، قفل‌های دست‌ساز آذربایجان، فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران.

اربابی، سمیه، ۱۳۹۰، بررسی فرم و تکنیک ساخت در قفل‌سازی سنتی ایران بعد از اسلام (با تاکید بر قفل‌هایی با فرم حیوانی)، [پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده]، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

اصغرزاده آزاد، سولماز، ۱۳۹۷، طراحی و ساخت زیورآلات با رویکرد به فرم و نقوش قفل‌های محفوظ در موزه آذربایجان تبریز، [پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده]، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

تناولی، پرویز، ۱۳۸۵، طلسم: گرافیک سستی ایران، تهران، بن‌گاه.

تناولی، یرویز، ۱۳۸۶، قفل‌های ایران، تهران، بن‌گاه.

حاتم، غلامعلی، ۱۳۷۴، نقش و نماد در سفالینه‌های کهن ایران، فصلنامه هنر، (۲۸)، صص: ۳۵۵-۳۷۸.

<https://ensani.ir/file/download/article/20110111132121->

زارعی، علی و ظهوریان، مریم و حسینی آبیژ، علیرضا، ۱۴۰۱، تأملی نو بر قفل‌های دوره صفویه از منظر فرم، نقش و عملکرد مطالعات باستان‌شناسی پارسه ۶ (۲۲): ۳۲۸-۳۰۳، doi:10.30699/PJAS.6.22.303

URL: <http://journal.richt.ir/mbp/article->

زمردی، حسین، ۱۳۸۲، نقد تطبیقی ادیان و اساطیر در شاهنامه فردوسی، خمسه نظامی و منطق الطیر، تهران، زواره.

شجاعی، ندا، ۱۳۹۸، بررسی نقوش انسانی و حیوانی در طلسم‌های رایج دوره قاجار. [پایان‌نامه کارشناسی ارشد منتشر نشده]. موسسه آموزش عالی هنر شیراز.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/ee31aa051912c9669ee8238081dc2f64>

شوالیه، ژان و گریب، آلن، ۱۳۸۰، فرهنگ نمادها (سودا نه فضایل)، جلد ۵، تهران، انتشارات چیچون.

عسگری خانقاه، اصغرو ریاحی دهکردی، سیمین، ۱۳۸۹، قفل و کلید در فرهنگ مردم ایران، با تأکید بر منطقه‌ی چالستر. فصلنامه فرهنگ مردم ایران، (۲۲-۲۳)، صص: ۶۸-۸۸.

<https://ensani.ir/fa/article/264724>

محمودی، سکینه خاتون و احمدپناه، سیدابوتراب، ۱۳۹۸، پژوهشی در تأثیر اندیشه‌های دینی در فرم و کارکرد قفل‌های دوره قاجار.

فصلنامه علمی-پژوهشی، شیعه‌شناسی، ۷(۶۷)، صص: ۱۴۷-۱۷۸.

https://www.shiitestudies.com/article_43495.html

نیر، کرامت، ۱۳۹۳، مجموعه‌ای از قفل و کلید ایرانی و خارجی و سیر تحول آن‌ها، انتشارات دانشگاه تهران.

وولف ای، هانس، ۱۳۷۲، صنایع دستی کهن ایران (سپروس ابراهیمزاده)، تهران، انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی.

References

Ahmadi Maleki, R. (2019). *Handmade locks of Azerbaijan*. Tehran: Art Academy of the Islamic Republic of Iran. <https://matnpub.ir/product/آذربایجان-دست-ساز-قفل> [In Persian].

مقاله پژوهشی

- Arbabi, S. (2011). A study of form and construction techniques in traditional Iranian lock-making after Islam (with emphasis on animal-shaped locks) (Unpublished master's thesis). Tabriz Islamic Art University, [In Persian].
- Asgharzadeh Azad, S. (2018). Design and production of jewelry with an approach to the forms and motifs of locks preserved in the Azerbaijan Museum of Tabriz (Unpublished master's thesis). Tabriz Islamic Art University. [In Persian].
- Chevalier, J., & Gheerbrant, A. (1999). *Dictionary of symbols* (S. Fazayeli, Trans., Vol. 5). Tehran: Jeyhoon Publications. [In Persian].
- Ebrahiminaghani H, Rafiei Taqanki K. (2021). An analysis of the beauty and semantic functions of Iranian sculptural locks (Case example: Challeshtor lock). JIC. 5(2), 129-142. doi:10.52547/jic.5.2.9, URL: <http://jih-tabriziau.ir/article-1-182-fa.html> [In Persian].
- Ebrahimi Naghani, H., & Yazdanpanah, S. (2008). The Chaleshtor lock: Construction method, aesthetics, and pathology. *Ketab-e Mah-e Honar*, (119), 84–91. <http://noo.rs/c2xN0> [In Persian].
- Ehsani, M. (2003). *Seven thousand years of metalworking art in Iran*. Tehran: Scientific and Cultural Publications. [In Persian].
- Woolf, Hans, W. (1993). *Traditional crafts of Iran* (S. Ebrahimzadeh, Trans.). Tehran: Organization for Educational and Cultural Publications of the Islamic Revolution. (Original work published 1966). [In Persian].
- Hatem, G. A. (1995). Motif and symbol in ancient Iranian pottery. *Honar Quarterly*, (28), 355–378. <https://ensani.ir/file/download/article/20110111132121-> [In Persian].
- Mahmoudi, S. Kh., & Ahmadpanah, S. A. T. (2019). A study on the influence of religious beliefs on the form and function of Qajar-period locks. *Shi'a Studies Quarterly*, 7(67), 147–178. <http://noo.rs/U0cPf> [In Persian].
- Nair, K. A. (2014). *A collection of Iranian and foreign locks and keys and their evolution*. Tehran: University of Tehran Press [In Persian].
- Shojaei, N. (2019). A study of human and animal motifs in common talismans of the Qajar period (Unpublished master's thesis). Shiraz Institute of Higher Art Education, [In Persian].
- Tanavoli, P. (2006). *Talisman: Traditional Iranian graphics*. Tehran: Bongah Publishing. [In Persian].
- Tanavoli, P. (2007). *Locks of Iran*. Tehran: Bongah Publishing [In Persian].
- Zarei A, Zohuriyan M, Hasani Abiz A. (2023). Symbolism of Safavid Locks from the Perspective of Form and Role. *Parseh J. Archaeol. Stud.*. 6(22) : 12 doi:10.30699/PJAS.6.22.303
URL: <http://journal.richt.ir/mbp/article-1-629-fa.html> [In Persian].
- Zomorodi, H. (2003). *A comparative critique of religions and myths in Ferdowsi's Shahnameh, Nezami's Khamsa, and the Conference of the Birds*. Tehran: Zavvareh Publications. [In Persian].